

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA U ZAGREBU

GOD. VIII.

ZAGREB 1984.

BR. 14

Članci i rasprave

REGULARNI KANONICI SV. GROBA JERUZALEMSKOG U HRVATSKOJ

Lelja DOBRONIĆ, Zagreb

Povoljna je okolnost da je poznata isprava kralja Andrije II. iz 1207.¹ kojom je sedam sela na potoku Glogovnici i u okolnom kraju potvrdio „*domui sancti sepulcri*”. Značajno je da kralj u uvodu ove svoje potvrde kaže da ih je on trajno poklonio u vrijeme „dok je bio herceg u Slavoniji”, čime je njegovo darovanje vremenski određeno. Andrija je bio slavonski herceg na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće, odnosno 1197–1203. godine. Andrija u istom uvodu svoje isprave daje još jedno važno objašnjenje: darovanje je učinio „*na ruke prepozita Nikole koji je u to vrijeme bio na čelu ovom redu kako u Poljskoj tako i u kraljevini Ugarskoj*”. Prema tome, „kuća sv. Groba” postojala je u Slavoniji u vrijeme kad je Andrija vladao kao slavonski herceg i ona je imala – budući da je Slavonija bila u sastavu Ugarske – zajedničkog poglavara s „kućom” u Poljskoj.

Nakon nabranjanja tih sedam sela s opisom njihovih granica kralj Andrija „dopušta da narod tih rečenih sedam sela trajno uživa slobodu kojom su zaštićena sela templara i ivanovaca. Osim toga, ovu smo kuću odlikovali tolikim posebnim izrazima slobode da se nitko od poreznika ne smije usuditi opteretiti je ikojom vrstom podavanja, ni zahtijevati porez ili drugo plaćanje od gospodarstva ili vinograda; također svim slobodnim ljudima, bilo gostima ili domaćima, koji žele stanovati na zemlji rečene kuće, podijelili smo slobodnu mogućnost da ondje borave pod kraljevskom zaštitom.” Te su Andrijine riječi vrlo važne. Najprije izjednačuje stanovnike dobara „kuće sv. Groba” s onima na posjedima templara i ivanovaca, zatim samu „kuću” izuzima od ikakvog poreza, i još posebno narod na zemljama kraljevski zaštićuje. Time je „kuća sv. Groba” stavljena u izvanredno povoljan položaj.

Samo deset godina poslije izdavanja ove isprave, tj. 1217,² zapisano je da su zemlje oko Glogovnice imali templari i križnici (*cruciferi*).³ Prema tome, križem je bila ozna-

1. CD III p. 72. doc. 64.

2. CD III p. 151 doc. 131.

3. Bellosztenez, *Gazophylacium Illyrico-Latinum*: Krisnik – cruciger, crucifer

čena odjeća redovnika „kuće sv. Groba”. Oni su 1223.⁴ dobili zemlju Lagu ili Kalec (Tkalec) također od kralja Andrije koji ih je u svojoj ispravi nazvao „fratres s. Sepulcri de Polonia”. Nešto kasnije, 1244,⁵ izrijekom je spomenuta „zemlja križnika sv. Groba” u Glogovnici, a slično i 1248.⁶ kod Rasinje (što odgovara jednom od sedam sela dobivenih od Andrije).

Nužno je zaključiti da je u prvoj polovici 13. stoljeća u Glogovnici postojala „kuća sv. Groba” i da su redovnici bili označeni križem (*cruciferi s. Sepulchri*). Osnovno je dakako, pitanje koji je red bio nazivan tim imenom.

KRIŽNICI SV. GROBA – REGULARNI KANONICI SV. GROBA JERUZALEMSKOG

Kako je već upozoreno, u potvrdi kralja Andrije iz 1207. godine navedeno je da su naši „križnici sv. Groba” imali tad zajedničkog poglavara s onima u Poljskoj, a 1223. da su „braća sv. Groba iz Poljske”. Treba, dakle, u Poljskoj tražiti red i samostan iz kojeg su došli križnici sv. Groba u Glogovnicu.

Već je u prvoj polovici 17. st. poljski povjesničar Samuel Nakielski napisao dva opsežna djela:

1. *De sacra antiquitate et statu ordinis canonicorum custodum SS. Sepulchri Hierosolymitani*, Kraków, 1625.

2. *Miechovia sive promptuarium monasterii Miechoviensis, Universi status Ordinis Canonicorum SS. Sepulchri Dominici Hierosolymitani Conventus Miechoviensis*, Kraków, 1634 (1646).

U najnovije doba objavio je Zbigniew Peckowski veliku povijest grada Miechowa (*Miechow – Studia z dziejow miasta i ziemi Miechowskiej do roku 1914*, Krakow, 1967.), koji leži četrdesetak kilometara sjevero-sjeveroistočno od Krakowa. U toj velikoj monografiji peto poglavlje ima naslov „Božogrobcy” (str. 297–370).

Već je Nakielski nadugo i široko prikazao Miechów kao ne samo poljsko već i evropsko središte reda sv. Groba, i iznio njegovu povijest. Suvremeni pisac mnogo je sažetije i preglednije objasnio kakav je taj osebujan red koji je u Miechowu ukinut 1819. godine.

Počeci reda sv. Groba imaju sličnosti s počecima viteških redova templara i ivanovaca. Svi su oni nastali u Svetoj Zemlji, odnosno u samom Jeruzalemu, pošto su križari u prvom križarskom ratu osvojili 1099. god. taj grad za kršćanstvo i osnovali Jeruzalemsko (ili Latinsko) Kraljevstvo. Prvi kralj Godfrid de Bouillon smatrao se zaštitnikom sv. Groba Kristovog. On je zapovjedio da se uredi i posveti profaniran Isusov grob, pa je tada nad njim obnavljana starokršćanska bazilika, odnosno gotovo je nanovo izgrađen

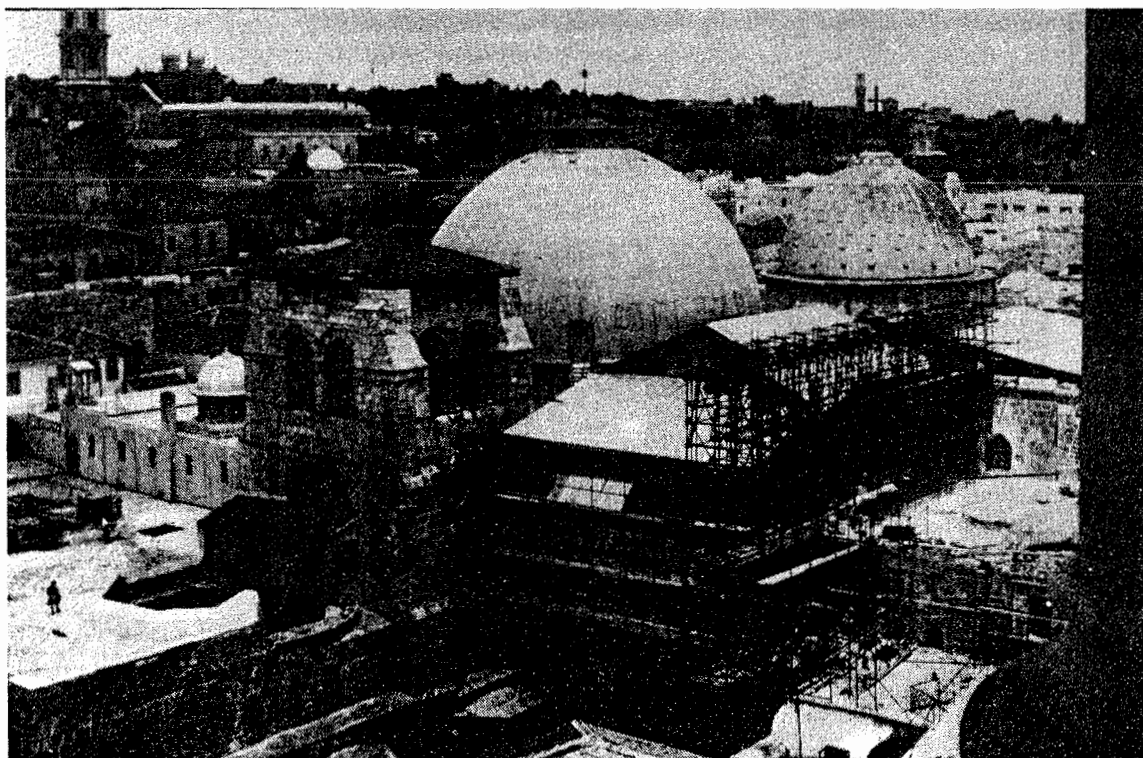
4. CD III p. 232 doc. 207.

5. CD IV p. 232 doc. 201.

6. CD IV p. 354 doc. 315.

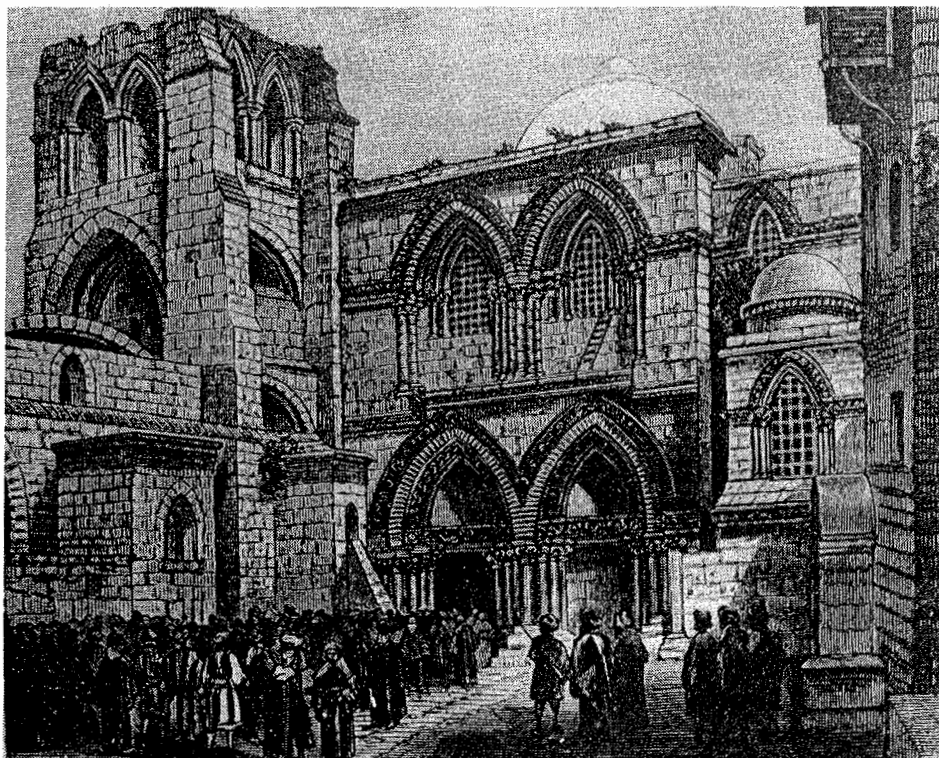

Dvostruki križ – znak regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog (Nakielski, Michovia, str. 64.)

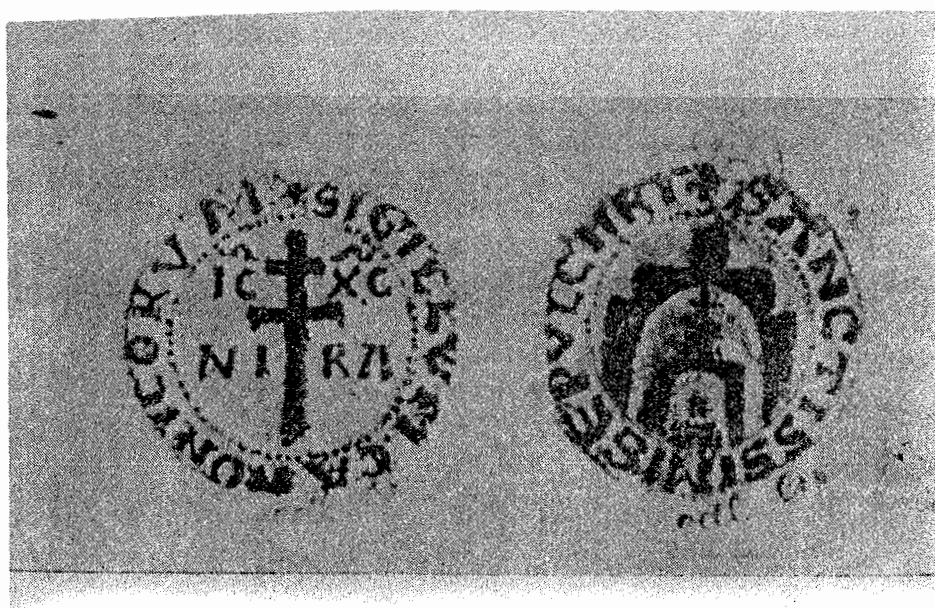

Jeruzalem – crkva sv. Groba.

kompleks sv. Groba. Kralj je postavio skupinu svećenika da se brinu za sv. Grob, obavljaju molitve i bogoslužja na njemu. Prema pobožnoj predaji ta je skupina samo nastavljala djelovanje one grupe svećenika koju je ustanovio apostol sv. Jakob ml. kao prvi jeruzalemski biskup. Ti svećenici, okupljeni oko crkve sv. Groba, organizirali su se 1114. god. u zajednicu uzevši pravilo sv. Augustina i naziv „Canonici regulares custodes

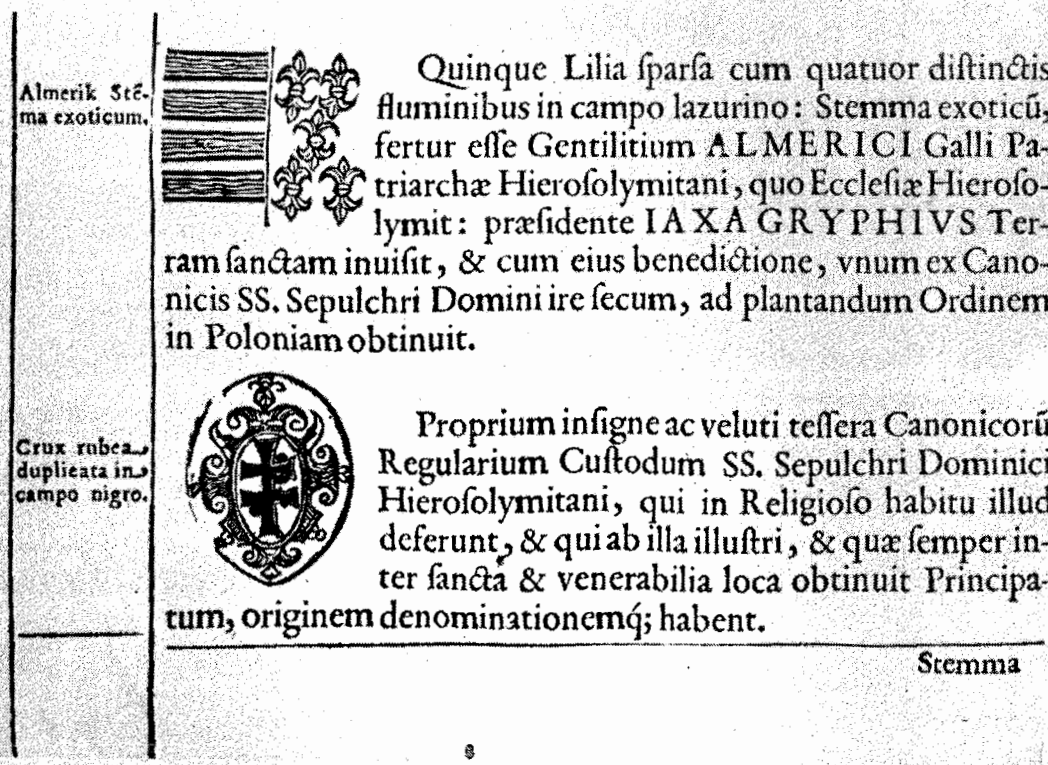

Crkva sv. Groba u Jeruzalemu

Pečat kanonika sv. Groba u Jeruzalemu

sanctissimi Sepulchri Hierosolymitani". Potvrdili su ih pape Kalikst II. (1122), Honori- je II. (1128) i Celestin II. (1143). Kanonici sv. Groba, kako su se najčešće nazivali, bili su podvrgnuti neposredno jeruzalemskom patrijarhu „qui est in loco abbatis", a uprav- ljao im je generalni prior, zvan jeruzalemski prior. U časti su stajali visoko, odmah iza biskupa i katedralnih kanonika. Osim što su u Jeruzalemu čuvali sv. Grob, imali su pra- vo upravljati župama kao svjetovni svećenici. U Jeruzalemu su vodili gostinjce i bolnice za smještaj i njegu putnika, hodočasnika i ratnika koji su dolazili u velikom broju. Po tome su slični ivanovcima i templarima,¹ kao i po križu na habitu, samo s razlikom što je križ regularnih kanonika sv. Groba bio dvostruk i crven.

Dvostruki križ kao amblem reg. kan. sv. Groba (Nakielski, Miechovia, str. 64)

I daljnja sudbina regularnih kanonika sv. Groba i vitezova templara i ivanovaca bila je slična.² Kad su Saraceni 1187. god. osvojili od kršćana Jeruzalem, a 1291. i posljednje kršćansko uporište tvrđavu Akko (St. Jean d'Acree) na obali današnjeg Izraela, preselili su se u Evropu: jeruzalemski patrijarh u Rim gdje je uza samog papu imao u rukama vrhovnu upravu reda, a generalni jeruzalemski prior uredio je svoju upravu u Perugi. Regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog raširili su se po Italiji, Francuskoj, Špa-

¹ Vidi: L. Dobronić, Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj, Zagreb, 1984.

² Treba posebno istaknuti da regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog nemaju ništa zajedničko s vitezovima sv. Groba, viteškim redom koji je također u vrijeme križarskih ratova nastao u Svetoj Zemlji.

njolskoj, Belgiji, Engleskoj, Njemačkoj, Poljskoj, Ugarskoj, a kako će se vidjeti, i Hrvatskoj, što dosad nije bilo zapaženo.

Regularni kanonik sv. Groba u kućnoj odjeći

Regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog u Hrvatsku su došli iz Poljske, što se doznaje iz dvije prije navedene Andrijiine isprave. A o tome, kako su došli u Poljsku, postoji dokument iz 1198. godine. Izdao ga je jeruzalemski patrijarh Monachus koji je tada samostanu u Miechowu potvrdio mnoge zemljišne posjede.³ U uvodu te potvrde iznosi među ostalim: „Budući da ljudsko pamćenje nije trajno ako nije utvrđeno pismom, neka svima bude znano da kad je gospodin Jakša, muž svete uspomene, pohodio Grob Gospodinov i bio osobno na mjestu kojim su stupale noge Gospodinove, osim drugih znakova svoje pobožnosti, zamolio je da mu crkva sv. Groba dozvoli da povede u Polj-

³ Nakielski, Miechovia, p. 83

sku jednog od kanonika, kojeg bi – kao ispunjenje učinjenog zavjeta – obdario posjedima. Budući da je bio muž doista kršćanin i obožavao osobito Grob Gospodinov, mis-

Regularni kanonik sv. Groba u crkvenoj odjeći

lio je naš red obdariti imetkom i među dalekim ljudima svojega kraja raširiti vladavinu Kristovu da bi ga kao nagradu za povećanje baštine na zemlji Krist uveo među baštinike kraljevstva nebeskog.”

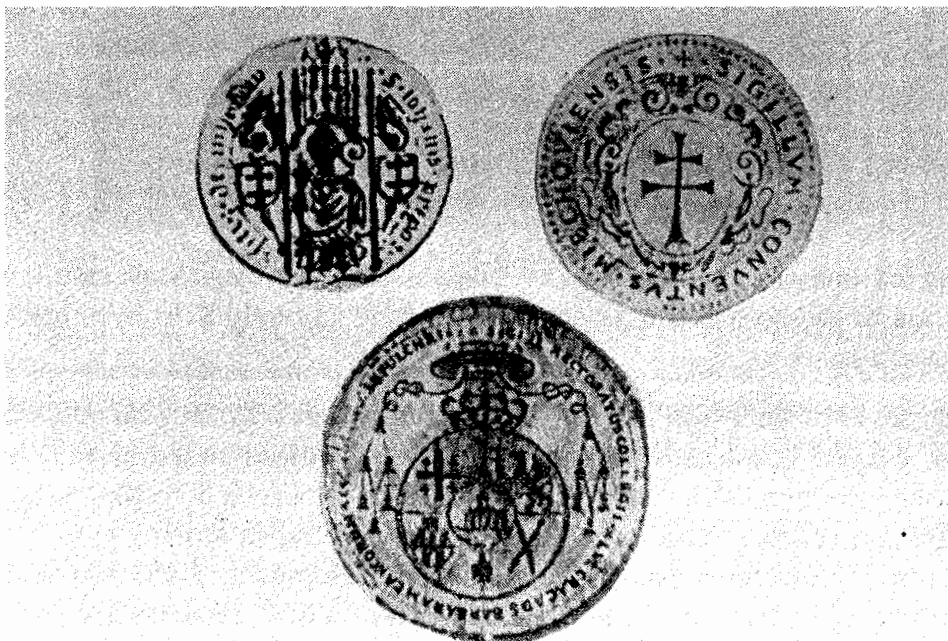
Spominje se da su samo dva poljska velikaša sudjelovala u križarskim pohodima: Henrik 1154. i taj Jakša, miechowski knez 1162. godine. Poljski pisci drže da je Jakša smatrao potrebnim da barem presađivanjem redovnika sv. Groba u Poljsku ta zemlja bude angažirana u središnjoj akciji tadašnjega kršćanstva: brizi za Kristov grob, odnosno za Svetu Zemlju. Knez Jakša osnovao je samostan u Miechowu, a prvi regularni kanonik koji je došao iz Jeruzalema bio je Francuz Martin Gallus.⁴ Jeruzalemski patrijarh ko-

⁴ Gallus je tadašnji latinski izraz za Francuza.

Crkva i samostan u Miechowu, stanje u prvoj polovici 19. stoljeća, slikao S. T. Chrzanski

ji je Martina imenovao i poslao u Miechów zvaao se Almerik. Martin je počeo u Miechowu gradnju samostana i crkve koja je bila posvećena oko 1170. godine, kad je dobila na

Pečati samostana u Miechowu

dar mnoge posjede. Njih je 1198. potvrdio jeruzalemski patrijarh Monachus, kako je već navedeno. Smatra se da je samostan u Miechowu prvo sjedište regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog u Evropi.

Razdoblje cvata samostana u Miechowu teče od 1163. do 1428. godine. Red je bio bogat, ugledan, imao je veliku knjižnicu i arhiv. Nakon prve, vjerojatno malene, Jakšine crkve (oko 1170.), građena je od 1235. romanička crkva, a poslije požara 1379. godine sagrađena je gotička crkva. U nju su kasnije postupno ugrađivani renesansni, barokni i osobito rokoko elementi u unutarnjosti, pa je ta crkva danas ponos Miechowa. Godine 1819. postala je župna crkva, a samostanske su zgrade nakon ukidanja reda te godine pomalo i potpuno nestale.

Iz Miechowa su se sepulkralci⁵ širili osobito po Poljskoj, gdje su na više mjesta osnovali svoje samostane, po Šleskoj i nekadašnjoj Ugarskoj (Komlos, danas Chmelov u Slovačkoj).

U tom prvom razdoblju miechowskog samostana upravljao je njime niz prepozita koje Nakielski nabraja ovim redom:

1. *praepositus Martinus genere Gallus* (Martin rodom Francuz) 1162–1198.⁶
2. *Joannes Teutonicus* (Ivan Nijemac) 1198–1210.⁷
3. *Scholasticus gente Silesius* (Skolastik po rodu Šlez) 1211–1223.⁸
4. *Michael*, „*antiqua diaria non notant, unde sit ortus*” (Stari spisi ne bilježe odakle je rodom) 1223–1233.⁹
5. *Henricus Silesius* (Henrik Šlez) 1233–1260.¹⁰
6. *Gerardus Pragensis* (Gerard iz Praga) 1260–1281.¹¹
7. *Petrus Gallus* (Petar Francuz) 1281–1295.¹²
8. *Henricus* (vjerojatno Čeh) 1295–1314.¹³
9. *Benedictus* zvan *Benko*, Poljak, 1319–1350.¹⁴
10. *Nicolaus de Zarnowice dictus Koniusza* 1350–1371.¹⁵
11. *Martinus II Szcikus* 1371–1385.¹⁶

5 Skraćeni naziv regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog.

6 Miechovia, p. 64

7 ibidem, p. 70

8 ibidem, p. 130

9 ibidem, p. 144

10 ibidem, p. 157

11 ibidem, p. 182

12 ibidem, p. 206

13 ibidem, p. 241

14 ibidem, p. 243

15 ibidem, p. 277

16 ibidem, p. 293

12. *Stanislaus Stoiconis* (Stanislav Stojkov) iz Ksiada 1382–1395.¹⁷
13. *Michael* (*Michalko* iz Radomska) 1395–1424.¹⁸
14. *Nicolaus Casimiritanus* 1424–1428.¹⁹

Miechowski samostan regularnih kanonika sv. Groba, koje su Poljaci zvali „Bozógrob-cy”, u kasnijim je razdobljima imao raznih poteškoća u odnosima s krakovskim biskupima i drugim crkvenim i svjetovnim mogućnicima. Ipak raskošno rokoko uređenje unutarnjosti njihove crkve svjedoči da su još u drugoj polovici 18. stoljeća bili gospodarski i društveno vrlo jaki.

ODNOS GLOGOVNIČKIH I POLJSKIH REGULARNIH KANONIKA SV. GROBA JERUZALEMSKOG I PRAVILA REDA

Za nas je zanimljivo pitanje kako i zašto su regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog došli u Hrvatsku. Po Andrijinoj ispravi iz 1207. god. bilo bi to vrlo jasno. On sam, dok je bio slavonski herceg, darovao im je sedam sela uz potok Glogovnicu jer ih je najvjerojatnije on sam i doveo u Glogovnicu. Darovanje je izvršio na ruke prepozita Nikole koji je tad vodio upravu u Poljskoj i Ugarskoj, u koju je, dakako, pripadala i Glogovnica. Nikola bi po tome bio prepozit Miechowa i Glogovnice jer drugi samostani početkom 13. stoljeća ni u Poljskoj ni u Ugarskoj još nisu postojali. Međutim, u nizu prepozita samostana miechowskog u to doba nema Nikole, već je od 1198. do 1210. prepozit Ivan (Joannes Teutonicus). Lako bi se posumnjalo u autentičnost isprave i još više u tako ranu nazočnost sepulkralaca u Glogovnici da ne slijedi niz sitnih vijesti o njima u vezi sa sasvim drugim predmetima (pretežno su međaši susjednih zemalja), koje neosporno dokazuju da su već tada bili u Glogovnici. Preostaje da se pretpostavi da je pogreška u samom imenu ili, što je vjerojatnije, da je Nikola bio poglavar nekog drugog stupnja ili funkcije (a ne prepozit Miechowa), pa ga Nakielski ne navodi među prepozitima Miechowa. Svakako se Andrija i dalje brinuo za regularne kanonike sv. Groba jeruzalemskog. Ne samo da ih je iz Miechowa doveo u Ugarsku (1223. u Komlos) već je i ove u Glogovnici 1223. god. obdario posjedom Laga (Tkalec, južno od Križevaca), pri čemu je ponovno istaknuo da su došli iz Poljske.

Veze s Poljskom, ali i nejasnoće u tim odnosima, razabiru se još iz nekih isprava. U Vatikanskom arhivu čuva se papino pismo iz Laterana od 20. svibnja 1226.¹ upućeno „Petro preposito Glogoniensi”. Njime papa dopušta Petru „koji neustrašivo za dom Izraelov i slobodu Crkve pomaže biskupu vratislavskom, da zajedno s prepoziturom glogovničkom može držati prepozituru vratislavsku koju mu je podijelio vratislavski biskup”. Papa mu to dozvoljava jer se „rečene prepoziture nalaze u različitim biskupijama i ni jedna ne vodi brigu o dušama”. Po tome bi se moglo zaključiti da je i tad prepozitura u Glogovnici imala zajedničkog poglavara (prepozita Petra) s prepoziturom u

¹⁷ ibidem, p. 325

¹⁸ ibidem, p. 351

¹⁹ ibidem, p. 418

¹ Regesta Honorii Papae III, Nr. 5945

Vratislavu. Međutim, iz jednog ranijeg spisa istog pape (1221. god.)² moralo bi se zaključiti da se „praepositura Glogoniensis” nalazila u Poljskoj jer se spominje u vezi s biskupijama u Vratislavu i Gnieznu.³ Sepulkralci su doista imali svoj samostan (sličnog imena s Glogovnicom) u Glogowu blizu Wrocława u Poljskoj, odnosno u Šleskoj, ali se taj spominje istom 1249. godine,⁴ pa se na nj ne može odnositi spis iz 1221. godine. Svakako je veza između regularnih kanonika u našoj Glogovnici i onih u Poljskoj postojala, iako nije dovoljno jasna. Da ne bismo došli u sumnju da li se podaci o Glogovnici odnose na mjesto u križevačkom kraju, pomažu nam vijesti iz 13. stoljeća koje govore o Glogovnici „u zagrebačkoj biskupiji”. Tako je papa 1230.⁵ obavijest o imenovanju Ivana iz Moravča za kanonika uputio „Preposito beate Marie de Glogoncha Zagabriensis dioecesis, et duobus aliis executoribus”. Godine 1276.⁶ imenovao je papa trogirskim biskupom Ivana „tunc praepositum ecclesiae de Glogonissa Zagabriensis dioecesis et canonicum Ierosolimitanum”.

Svakako je za značenje Glogovnice i uopće sepulkralaca u Hrvatskoj vrlo važan podatak koji navodi Nakielski:⁷ pri samom svršetku 13. stoljeća došao je u miechowski samostan Hugo, kanonik jeruzalemski, kao „vizitator kuća u Slavoniji, Ugarskoj, Poljskoj, Češkoj i Moravskoj”. Slavonija se našla na prvome mjestu. Vizitator Hugo izdao je naloge ili pravila (statuta)⁸ kojih su se redovnici morali pridržavati da se uklone postojeće mane. Ta nam pravila daju uvid u život regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog u Glogovnici i u drugim njihovim samostanima. Cijeli tekst glasi:

„Brat Hugo, kanonik sv. Reda jeruzalemskog, vizitator kuća u Slavoniji, Ugarskoj, Poljskoj, Češkoj i Moravskoj koje pripadaju tom redu, svima zajedno i pojedinim prepozitima, priorima, preceptorima, rektorima, prokuratorima, braći, sestrama i novacima koji u tim kućama provode redovnički život, pozdrav i da sretno postignu vječnu slavu!

Budući da nas je poslao k vama pobožan i častan gospodin Lovro, nadbiskup splitski, trajni savjetnik patrijarhata jeruzalemskog, vikar časnog oca i gospodina patrijarha sv. Reda jeruzalemskog, i njegov kaptol, želeći – uz milosrdnu suradnju milosti sv. Duha – bolesti različitih mana, kojima su neka braća rečenih kuća na nagovor đavla bila okaljani i u tom su kalu smrdila, pružiti odgovarajuće liječenje i zdravu obranu, sastavili smo niže zapisane odredbe i odredili vam da ih nepovredivo izvršavate pod zavjetom sv. poslušnosti i pod prijetnjom kazne anatemom, strogo vam zapovijedamo i nalažemo.

2 ibidem, Nr. 3249

3 Zato je taj spis Theiner uvrstio u Monumenta Poloniae, I, p. 12, nr. 26

4 Z. Peckowski, Miechów, p. 352

5 A. Theiner, Vetera monumenta Slav. merid., Romae 1863, p. 282, doc. 393

6 CD VI p. 168, doc. 153

7 Miechovia, p. 206

8 Miechovia, p. 231

rum, cuius solers ac pia in vindicandis bonis illius Cœnobij opera, nunquam satis à tera posteritate laudabitur.

Per id temporis, Anno videlicet 1299. BONIFACIVS Papa Octauus, curæ animarum intentus, modis omnibus adlaborauit, vt præsidēs Ecclesiarum super gregem sibi commissum vigilarent, neue vlla ratione ab oili conredito dicerent, edidit proinde constitutionem pro Clericorum residentia in suis Ecclesiis, quæ incipit: Consuetudinem. Quam tu si placet videre poteris Lib. 3. Decretalium tit: 3.

Venit id temporis ad Monasterium Miechou: quidam AVGO Canonicus Hierosolymitanus, vir grauis & religiosarum obseruantiarum cultissimus exercitissimusq̄, à Vicario Generali Patriarchæ Hierosol: cum plena potestate, visitandi in vniuersum omnes Ecclesias, per Regnum Poloniæ, Bohemiæ, Vngariæ, vicinalq; prouincias consistentes, visitator delegatus. Qui præclare functus suo officio, huiusmodi salubres constitutiones in reformationem omnium Conuentuum dicti Ordinis posteritati reliquit. Quæ sic habent:

Frater HUGO, Sanctæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ CANONICVS, Visitator Domorum, per Sclauoniam, Ungariam, Poloniam, Bohemiam, Morauiam, ad eandem Ecclesiam pertinentium, constitutus. Uniuersis & singulis Præpositis, Prioribus, Præceptoribus, Rectoribus, Procuratoribus, Fratribus, Sororibus, atq; Donatis, in eisdem domibus vitam religiosam professis, Salutem & ad aternam gloriam feliciter peruenire.

Statuta antiqua Canonico-
rum Regu-
larium SS. Sepulchri.

CVM. NOS, ad extirpanda vitia, virtutesq; plantandas, ad vos, à Religioso viro, & honesto D. Laurentio Archiepiscopo Spalatensi, Commendario perpetuo Patriarchatus Hierosolymitani, Reuerendi Patris ac Domini Patriarchæ Sanctæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ Vicario, & eiusdem Ecclesiæ Capitulo missi sumus: Valentes, Sancti Spiritus gratia nobis misericorditer cooperante, agritudini diuersorum vitiorum, in quibus quidam Fratres dictarum Domorum, succedente Diabolo, maculati fuerant, & in eadem macula sorduerunt, obuiantia medicamenta, seu salubria remedia, adhibere: statuta subscripta condidimus, & ordinauimus, quæ & inuolabiliter vt obseruentur, vobis sub virtute S. Obedientia, & sub pena Anatematis, districtè precipimus & mandamus.

* Spalatum
Vrbis Archie-
piscopalis Dal-
matia ad ma-
re Adriaticum
septem habet
Episcopos sub-
fraganeos, Sc-
gniensem, No-
nensem, Fla-
rensem, Tra-
guriensem, Sa-
nadiensem,
Seardonensem
& Timiensem.
Dicitur etiam
Spalatensis Ar-
chiepiscopus
Salonitanus.

1. Primum quidem statuimus & mandamus: vt quilibet vestrum continentiam seu castitatem, quam Deo vouit obseruet: familiaritates mulierum vitando, loca suspecta non frequentando, cum mulieribus otiosa verba non proferendo, & qui huius statuti fuerit transgressor, pana panis & aqua, coram mensa Fratrum positus, puniatur, & si se sic non emendauerit, incarceretur.

2. Secundum præceptum S. Augustini. Proprium nullus habeat, nec res Ordinis inutiliter distribuât, vel expendat, & qui talis inuentus fuerit, proprium ab eo tollatur, & graui pana puniatur. Secundum Gregorium qui dicit: Facilitas venie incendium præbet delinquenti.

3. Item: Quilibet suo Prelato obedientiam faciat & obseruet, & qui inobediens inuentus fuerit, in pane & aqua puniatur ante mensam.

4. Item: A Feria secunda post Festum S. Martini, vsq; ad Natiuitatem Domini, & in omni feria sexta, quilibet ieiunium obseruet.

5. Item: A Septuagesima vsq; ad Dominicam Quadragesima, quilibet à carnibus abstineat, sed lacticiis die quolibet vti potest. Sed eadem Feria secunda, vsq; ad festum Paschæ, quilibet in Quadragesimali cibo incipiat ieiunare.

6. Item: Omni Feria secunda, quarta, & Sabbato, quilibet à carnibus abstineat, nisi sint inuenti debiles & infirmi.

7. Item:

Pravila regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog koja je propisao brat Hugo, vizita-

Prima Classis Præpositorum Miechouiensium,

7. Item: In lineis vestibus videlicet Camisia & braccis quilibet dormire debet supra Camisiam cincta zona.
8. Item: In vno Refectorio omnes simul comedant, & in vno dormitorio dormiant, vt in simul ad matutinum surgant.
9. Item: Pralato suo, vel de licentia sui Pralati, alteri Fratri Ordinis S. Sepulchri, in festo Natiuitatis, Resurrectionis, Pentecostes, Omnium Sanctorum, & in omnibus festiuitatibus B. Virginis, quilibet Sacerdos non existens, & quilibet sanctorum Ordinis, confiteatur, & Communionem Corpore & Sanguinis Iesu Christi reficiatur.
10. Item: Nullus Sacerdos, vel Clericus, horas Canonicas omittat, sed quilibet die cantentur hora Canonica, distinctè & cum sollemnitate, temporibus debitis & consuetis.
11. Item: Lectio legatur in mensa, & quilibet ibidem taceat: & in Ecclesia post Completorium, vsq; ad crastinum, post Primam silentium seruabitur.
12. Item: Extra prandium & canam, aliis horis diei, nullus potum sumat, nisi coactus sit magna, & de licentia sui Pralati, semel vel bis ad minimum bibat.
13. Item: Cum hospitibus nullus bibat, nisi Pralatus, vel alter, quem solus Pralatus hospitibus dederit loco sui.
14. Item: Nullus ebrius efficiatur, & qui inuentus fuerit ebrius, in portione panis & aqua, sequenti die puniatur.
15. Item: Ad Nuptias nullus vadat, sub pena prædicta, & ad tabernas, nec in cibum aut potum sumat, nisi sit in via constitutus, vbi de necessitate tabernas quærere compellatur.
16. Item: Ad balneas sine Pralati licentia nullus vadat.
17. Item: Non vadant minus, nisi duo vel tres.
18. Item: Nullus Pralatus det suis subditis, præcipue suspectis, licentiam diuagandi.
19. Item: Nulli persone suspecta, procuratio vel Officium temporalium committatur, sed in Conuentibus, sub vigore Regularis disciplina teneatur.
20. Item: Post prandium cum Psalmo Miserere, ad Ecclesiam simul vadant Fratres, & ibi de perceptis, Deo gratiarum ferant actiones, postea Nona cantetur, quæ cantata, quilibet sub silentio dicat Pater noster. Postea Pralatus dicat Benedictio. Quibus prædictis, nullus ad otia vel vanitates eat: sed libros quilibet diuina in pagina pro se recipiat, in quibus studio, vel lectioni vacet.
21. Item: Ordinis beneficia personis secularibus, sine mandato Domini Patriarchæ & Capituli, de cætero non conferantur.
22. Item: Rationes temporalium de perceptis & habitis, à singulis procuratoribus, Pralato & Capitulo, mense quolibet reddantur.
23. Item: Nullus cum altero conspirationem faciat contra suum Pralatum, vel commendatum obedientiam, nisi quod sit licitum & honestum, & qui conspirauerint vel inuenti fuerint conspirare, volumus, vt ipsos, quos in his scriptis excommunicamus, excommunicatos publicè denunciemus, & tanquam excommunicatos in omnibus euitemus.

Hæc autem statuta seruantibus, Laus, gloria, virtus & læticia, sit per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Vt autem hæc statuta diligentius obseruentur, & vt eis fides plenior valeat adhiberi, ipsa, vt supra leguntur, conscribi fecimus, & Sigilli nostri munimine roborari. Facta & acta hæc sunt, Anno Domini 1299.

Moritur interim LAMPERTVS, tertius in ordine Præpositus Nissenfis, tertio quoq; regiminis sui anno, in cuius locum electione Fratrum successit Theodoricus, vir eximius, vitæq; probatæ, qui plurimos ad religionem sanctam in suo Cœnobio suscepit, illudq; optime administrauit.

Sequitur

Obitus Lamperti Præpositi Nissenfis, Ordinis nostri

1. Prvo odlučujemo i nalažemo da svaki od vas provodi suzdržljivost ili čistoću koju je zavjetovao Bogu: izbjegavajući druženje sa ženama, ne posjećujući sumnjiva mjesta, sa ženama ne izmjenjujući dokone riječi. Ako tko god prekrši ovu zapovijed, neka bude kažnjen kaznom kruha i vode stojeći pred stolom braće, a ako se tako ne popravi, neka bude utamničen.
2. Prema zapovijedi sv. Augustina: neka nitko nema ništa vlastito, a imovinu reda neka nekorisno ne dijeli ili troši. Ako se tko takav nađe, vlastito neka mu se oduzme i on kazni teškom kaznom, prema Grguru koji kaže: Lakoća oprosta podžiže grešnika.
3. Svatko neka svojemu pretpostavljenomu iskazuje i izvršuje poslušnost, a koji se nađe neposlušan, neka bude kažnjen pred stolom o kruhu i vodi.
4. Od ponedjeljka poslije blagdana sv. Martina do Božića, i svakog petka svatko neka drži post.
5. Od sedamdesetnice do prve korizmene nedjelje svatko neka se uzdržava od mesa, ali se može svakog dana služiti mliječnim proizvodima. Ali od tog ponedjeljka do Uskrsa svatko neka počne postiti o korizmenoj hrani.
6. Svakog ponedjeljka, srijede i subote svatko neka se suzdržava od mesa, osim slabih i bolesnih.
7. U platnenoj odjeći, tj. košulji i gaćama, svatko mora spavati, sa stegnutim pojasom preko košulje.
8. U jednom refektoriju svi zajedno neka jedu i u jednoj spavaonici neka spavaju, da zajedno ustanu na službu čitanja.⁹
9. O Božiću, Uskrsu, Duhovima, Svim svetima i o svim blagdanima Blažene Djevice svojemu pretpostavljenomu ili, s dozvolom svojeg pretpostavljenoga, jedan brat drugom, svaki koji nije svećenik i svaka sestra ovoga reda neka se ispovijede i okrijepe u pričesti tijelom i krvlju Isusa Krista.
10. Nijedan svećenik niti klerik neka ne propusti časoslov, nego svakog dana neka se časoslov pjeva razdijeljeno (tijekom dana) i svečano, u obvezatno i uobičajeno vrijeme.
11. Čitanje neka se čita za stolom i tu neka svaki šuti, i u crkvi poslije večernje sve do sutrašnjeg prvog malog časa obdržavat će se šutnja.
12. Izvan objeda i večere, u drugo doba dana, nitko neka ne pije; osim nagnan velikom žeđi i s dopuštenjem svojeg pretpostavljenoga neka pije jedanput ili dvaput što manje.⁷
13. S gostima neka nitko ne pije osim pretpostavljeni ili onaj koga sam pretpostavljeni pridijeli gostima umjesto sebe.
14. Nitko neka se ne opije, a ako se tko nađe pijan, neka idućeg dana bude kažnjen pokorom o kruhu i vodi.
15. Nitko neka ne ide u svatove, pod prijetnjom iste kazne, ni u gostionice, i ondje neka ne jede ni pije, osim ako nije na putu gdje je nuždom natjeran potražiti gostionice.

⁹ U srednjem vijeku služba čitanja redovito se održavala o ponoći.

16. Nitko neka ne ide u kupalište bez dopuštenja pretpostavljenoga.
 17. Neka ih ne ide manje nego dvojica ili trojica.
 18. Nijedan pretpostavljeni neka ne daje svojim podređenima, osobito sumnjivima, dopuštenje za putovanje.
 19. Nijednoj sumnjivoj osobi neka se ne povjerava briga ili dužnost oko materijalnih dobara, nego neka se drži u samostanima pod disciplinom Regula.
 20. Poslije objeda neka braća zajedno idu u crkvu pjevajući psalam Miserere i ondje zahvale Bogu na blagovanom. Kasnije neka se pjeva Deveti mali čas, a pošto je otpjevan, svatko neka u tišini izmoli Očenaš. Poslije neka pretpostavljeni kaže Benedicite. Pošto je to izvršeno, neka se nitko ne prepusti dokolici niti ispraznostima, već neka svatko za sebe uzme knjige Biblije s kojima neka se daje na studij i čitanje.
 21. Zemljišni posjedi reda neka se odsad ne daju svjetovnim osobama bez naloga gospodina patrijarha i kapitula.
 22. Račune primitaka i imovine neka svaki pojedini prokurator daje svakog mjeseca pretpostavljenomu i kapitulu.
 23. Nitko neka ni s kim ne snuje zavjeru protiv svojeg pretpostavljenoga ili onoga koji je odgovoran za poslušnost, osim ako nije što god dopušteno i pošteno. One koji bi se urotili i bili pronađeni da dižu bunu, hoćemo da njih, koje ovim spisom izopćujemo, proglasite izopćenima, i kao izopćene u svemu izbjegavate.
1299. ova su pravila sačinjena.”

Osim samih pravila koja prikazuju disciplinu unutar reda regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog, zanimljiv je navod vizitatora: da ga šalje splitski nadbiskup Lovro koji je bio „trajni savjetnik jeruzalemskog patrijarhata i vikar časnog oca i gospodina patrijarha sv. crkve (reda) jeruzalemske”. Dakle, splitski je nadbiskup bio u vrhovnoj upravi kanonika sv. Groba. Očita je pogreška (možda u transkripciji Nakielskog) što je ime splitskom nadbiskupu Lovro, a u to je vrijeme (1299) nadbiskupom u Splitu bio Petar.¹⁰

GLOGOVNICA

Kako je već u uvodu spomenuto, regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog, kod nas popularno zvani križnici sv. Groba, dobili su zemlju u glogovničkom kraju od Andrije u vrijeme dok je on bio herceg Slavonije, između 1197. i 1202. godine. Došli su u Glogovnicu otprilike četvrt stoljeća poslije templara. U potvrdi Andrijine darovnice iz 1207. god. opisane su granice darovanih sedam sela. Na terenu je danas moguće pronaći svega nekoliko naziva iz tog opisa. Stanovništvo se izmijenilo, pa je novo donijelo ovom kraju nova imena. Starija su otišla u zaborav, a i naselja su nestala. Ipak se iz ove isprave razabire da su tada tri sela ležala na potoku Glogovnici, dva u Stražilu, jedno negdje u njegovoj blizini i jedno uz potok Rasinju (danas Rasinjica). Stražilo se

¹⁰ Šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji 1974, Zagreb, 1975, str. 199.

1244.¹ i 1303. godine² naziva Stražišće (Straziche) što je i danas ime prostrane rudine istočno od sela Apatovca. Staro je ime zadržalo brdo Gradec (368 m/ mons Grades), jugozapadno od Apatovca. Imenom Lipa (1207. Lipagora) nazivaju danas stanovnici Apatovca najvišu točku u sjevernom dijelu svojeg sela. Ovaj posjed sepulkralaca graničio je blizu potoka Glogovnice sa zemljom glogovničkih templara. Prema svemu se može zaključiti da se posjed križnika sv. Groba prostirao sjeverno od sela Glogovnice: uz potok Glogovnicu, oko brda Gradeca i sela Apatovca i sjeveroistočno sve do potoka Rasinjice. Svakako je Apatovac (zvani i Opatovac) pripadao sepulkralcima što dokazuje i već spomenuta isprava iz 1303. godine. Tad se u opisu međa javlja brežuljak jugozapadno od Apatovca koji se i danas zove Hum (monticulum Halum vulgariter nominatum). Svakako je zanimljivo da se na području koje su križnici sv. Groba dobili na prijelazu iz 12. u 13. st. nalazilo čak sedam naseljenih mjesta (villa – selo). O pravno-društvenom položaju stanovnika tih sela pobrinuo se kralj, o čemu je već prije bilo riječi.

Križnici sv. Groba imali su blizu Glogovnice ribnjak (*piscina cruciferorum*) koji je naveden 1217.³ u opisu međa posjeda Kamešnice koji je tada pripadao Zagrebačkom kaptolu.⁴

Ako se sitne sačuvane vijesti o regularnim kanonicima sv. Groba jeruzalemskog poredaju kronološki, dobiva se neka, iako vrlo krnja, slika o njihovoj nazočnosti u Glogovnici i u Hrvatskoj.

Pregled vijesti:

1223.⁵ Andrija II. darovao je križnicima zemlju Laga (Tkalec), a 1226.⁶ zagrebački im je biskup prepustio desetinu od te zemlje.

1244.¹ graničila je zemlja bana Dionizija na potoku Glogovnici sa „*zemljom križnika sv. Groba u Glogovnici*”.

1248.⁷ „*križnici sv. Groba*” graniče na potoku Rasinji sa zemljom Herborta, sina Oslova.

1252.⁸ navode se „*terre domus s. Sepulchri de Golgonicha*” kao i „*terre domus templi de Golgonicha*” na sjevernoj strani gradskih zemalja Križevaca kojima je tada ban Stjepan podijelio privilegij slobodnoga grada.

1 CD IV p. 232 doc. 205

2 CD VIII p. 46 doc. 39

3 CD III p. 151 doc. 131

4 L. Dobronić: Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII. i XIV. stoljeća, Rad JAZU knj. 286, Zagreb, 1952, str. 172, 235.

5 CD III p. 232 doc. 207

6 CD III p. 262 doc. 235

7 CD IV p. 354 doc. 315

8 CD IV p. 491 doc. 426

1253.⁹ papa Inocent IV. potvrdio je „*fratribus dominici sepulchri in Ungaria et Sclavonia constitutis*” sedam sela koja im je 1207. godine dao Andrija II.

1254.¹⁰ Stjepan, „*praepositus s. Sepulchri Galgoncensis et canonicus ecclesie Ierosolymitane*” izmirio je Zagrebački kaptol sa susjedima u prepirci zbog međaša neke zemlje kod Varaždinskih Toplica.

1257.¹¹ kralj Bela IV. oslobodio je nekog Halu i sinove Bodićeve od služenja „*kući sv. Groba u Glogovnici*” u koje su ušli zajedno s njihovim zemljama „*pritisnuti teretom siromaštva*”.

1276.¹² glogovnički prepozit Iyan imenovan je trogirskim biskupom, a 1277. sudjelovao je u pomirenju Trogirana i Splitskana.

1303. čazmanski kaptol uredio je prepozitu crkve Djevice Marije u Glogovnici njegov odnos s nekim predijalcem u vezi s „*česticom zemlje na posjedu Apatovcu*”.

1332.¹³ Nikola, prepozit glogovnički, bio je generalni vizitator reda kanonika sv. Groba u Ugarskoj i Slavoniji.

1347.¹⁴ papa Klement VI. donio je presudu da se rehabilitira Petar, Ladislavov sin iz Ugarske, „*brat Groba Gospodnjeg jeruzalemskog i rektor crkve ili prepoziture u Glogovnici u zagrebačkoj biskupiji*”, kojeg su neki plemići bili zatvorili i oteli mu posjede. U ovoj se ispravi spominje i „*ecclesia de Novak ab ea depedens*”, što znači da je crkva sepulkralaca u Novakima (kod Vaške) pripadala prepozituri u Glogovnici.¹⁵

1371.¹⁶ „*brat Petar, prepozit crkve bl. Marije Djevice u Glogovnici i kanonik sv. Groba Gospodnjeg jeruzalemskog*” uređuje predijalni odnos nekog Ivana za „*vinograd koji leži na brijegu Glogovnici*”. Ispravu je potvrdio prepozit Kristofor 1410. godine.¹⁷

1378.¹⁸ glogovnički prepozit Petar moli Čazmanski kaptol da prepíše darovnicu Jakoba, Ivana i Petra, sinova Lovre iz Šoprona, učinjenu 1331. god. samostanu BDM u Novaku za zemlju Vratinu.

1380.¹⁹ isti Petar, „*praepositus ecclesiae b. Virginis de Glogoncha et canonicus domus s. Sepulcri Ierosolimitani*” „*in Glogoncha scilicet in domo habitacionis nostre*” daje

9 CD IV p. 541 doc. 471

10 CD IV p. 577 doc. 501

11 CD V p. 67 doc. 587

12 CD VI p. 168 doc. 153; CD VI p. 205 doc. 184

13 P. Pazman, Acta et decreta Synodi Dioecesis Strigoniensis, Trnava, 1667, p. 111/112

14 A. Theiner. Monumenta hist. Hungariae I, p. 738

15 Ovu aferu Kukuljević je pogrešno pripisao ivanovcima; vidi: Priorat vranski, Rad JAZU knj. 81, Zagreb, 1886, str. 54.

16 CD XIV p. 385 doc. 285

17 CD XIV p. 386 doc. 283

18 CD XV p. 399 doc. 289

19 CD XVI p. 113 doc. 105

posjed Planinu predijalcima Lovri i Nikoli, sinovima Nikole de Touth od Susedgrada. Ovdje je osobito važan podatak da je prepozit imao svoju rezidenciju u Glogovnici.

1434.²⁰ Nikola zvan Papus (Papys), prepozit glogovnički, ima spor sa Zagrebačkim kaptolom zbog neplaćanja desetine od posjeda Planine. Uz Nikolu glogovnička je prepozitura imala upravitelje (*gubernatores*): 1437.²¹ Ivana, 1449–1454.²² Pavla, biskupa argenskog. Pavlu i prepozitu Nikoli 1451. prijetila je ekskomunikacija.

1454.²³ Toma, prepozit glogovnički, bio je pozvan da položi račun o desetini od Planine i Glogovnice koju je uskratio Zagrebačkom kaptolu. Spominje se i u sporu sa zagrebačkim biskupom Osvaldom 1466. godine.²⁴ Toma je bio građanin zagrebačkog Gradeca,²⁵ a 1482. već je pokojan.

1476.²⁶ prepozitom glogovničke crkve bio je Stjepan, ujedno zagrebački kanonik (*1489: crucifer, praepositus Glogonzanensis et canonicus Zagrabiensis ecclesiarum*²⁷). Nakon njegove smrti kralj Vladislav je 1495.²⁸ dao zagrebačkom biskupu Osvald Thuzu – za njegove zasluge učinjene kralju i stoga što su posjedi zagrebačke biskupije stradali od njemačke i turske vojske – „prepozituru Blažene Djevice Marije u Glogovnici reda križnika presvetog Groba Gospodnjeg jeruzalemskog blizu Križevaca u zagrebačkoj biskupiji”. U darovnici obrazlaže: Prepozitura je ispražnjena smrću magistra Stjepana Perovića, njezinog posljednjeg zakonitog posjednika. U međuvremenu (Stjepan Perović je umro 1492.) tu je prepozituru sebi silom prisvojio Bartol, prior vranski, i neko je vrijeme nepravedno držao, pa ju je kralj kao nepravednom posjedniku oduzeo i dao je Ošvaldu.

15. travnja 1499.²⁹ biskup Osvald Thuz načinio je oporuku i ostavio veće ili manje svote novaca mnogim crkvama, među ostalim i glogovničkoj 50 forinta.

5. travnja 1500.³⁰ Osvald Thuz nije više živ. Tad je Andrija Alfonz Thuz „*Zagrabiensis et Golgonczensis ecclesiarum prepositus*” „*in castello prepositure Golgonczensis*” načinio svoju oporuku. On je također ostavljao razne svote novaca, dragocjene predmete i nekretnine raznim crkvama, samostanima i svojim rođacima. Mislio je na svoju glogovničku prepozituru, pa je pisar oporuke zabilježio: „Za zgradu crkve glogovničke, u kojoj je izabrao grob svojega tijela, ostavio je 50 florena. Zatim za izvršenje sprovednih svečanosti u vrijeme svojeg pokopa ostavio je jednako 50 florena.” Uključio je i

20 ACA fasc. 6/2 nr. 2, 2/11

21 ACA fasc. 6/2 nr. 2/5

22 ACA fasc. 6/2 nr. 2/6, 2/7, 2/10

23 ACA fasc. 6/2 nr. 2/10

24 JAZU D-XIV-48

25 MCZ XI p. 64

26 AH, NRA fasc. 1526 nr. 33

27 MCZ II p. 471 doc. 352

28 ACA fasc. 92 nr. 34

29 MCZ II p. 519 doc. 394

30 MCZ III p. 2 doc. 2

ljude u Glogovnici. „Svojem nasljedniku, budućem glogovničkom prepozitu, ostavio je četiri konja zajedno s kolima, i sve kućne dragocjenosti. Zatim Ivanu, svojem službeniku, koji je prije bio komornik prečasnog gospodina biskupa Osvalda, ostavio je 10 florena za njegove usluge. Zatim Pavliću (Pawlycz), svojem konjušniku, 10 florena. Zatim Demetriju, svojem kočijašu, pet. Zatim Kristoforu, svojem kaštelanu 25 florena. Zatim trojici svojih kapelana, svakom od njih po 3 florena za molitve. Zatim Emeriku, svojem služitelju koji služi s jednim konjem, 6 florena. Zatim Dioniziju, svojem dvorskom pisaru (literatus), 10 florena. Zatim svojem ključaru pet florena. U ovom lijepom opisu, iz kojeg doznajemo o službama u kaštelu glogovničke prepoziture, spomenuta su samo tri svećenika (capellani). Vjerojatno oni nisu bili regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog, jer da su takvi postojali, najvjerojatnije bi koji između njih bio postavljen za prepozita.

Zanimljivo je da je 1507.³¹ za trgovište i kraj oko Glogovnice (opidum et provincia) kao porezni obveznik bio upisan vojvoda Balša, vlasnik Malog Kalnika, ali su od 1516. do 1576. vlasnici Glogovnice opet glogovnički prepoziti.

1516–1518.³² prepozit Ladislav imao je teških prepiranja sa Zagrebačkim kaptolom jer nije plaćao desetinu od Planine; 1517. i 1518. bio je ekskomuniciran.

Tijekom 16. stoljeća broj „dimova“ na terenu Glogovnice spao je od preko četrdeset početkom stoljeća na svega pet (zajedno s Tkalcem) 1576. godine, što je posljedica turskih upada i iseljavanja stanovništva. U popisu poreznih obveznika označeno je da je 1543. utvrda u Glogovnici pripadala zagrebačkom biskupu (*fortalicium Galgoncza D. episcopi*).

U posljednjoj četvrtini 16. i početkom 17. st. glogovnički prepoziti bili su kanonici Čazmanskog kaptola (posljednji je Mirko Mišljenović).

CRKVA U GLOGOVNICI

U Glogovnici na povišenom mjestu u selu diže se župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije.

Najstariji dosad nađen spomen crkve sv. Marije u Glogovnici potječe iz 1230.¹ godine kad je papa Grgur IX. uputio pismo „*prepozitu Blažene Djevice Marije u Glogovnici u zagrebačkoj biskupiji*“. Iz 14. stoljeća vijesti se češće: 1303,² 1319,³ 1371.⁴ godine. Prema tim vijestima predstojnik kuće reda sv. Groba jeruzalemskog ima naslov „*prepozit crkve Blažene Djevice Marije u Glogovnici*“, po čemu je neosporno da su križnici sv. Groba u Glogovnici imali crkvu posvećenu sv. Mariji. Već time otpada često ponav-

31 J. Adamček – I. Kampuš: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću, Zagreb, 1976.

32 ACA fasc. 6 nr. 2/22, 2/25, 2/26

1 A. Theiner, Vet. mon. Slav. merid. p. 282 doc. 393

2 CD VIII p. 46 doc. 39

3 MCZ I p. 96 doc. 111

4 CD XIV p. 386 doc. 285

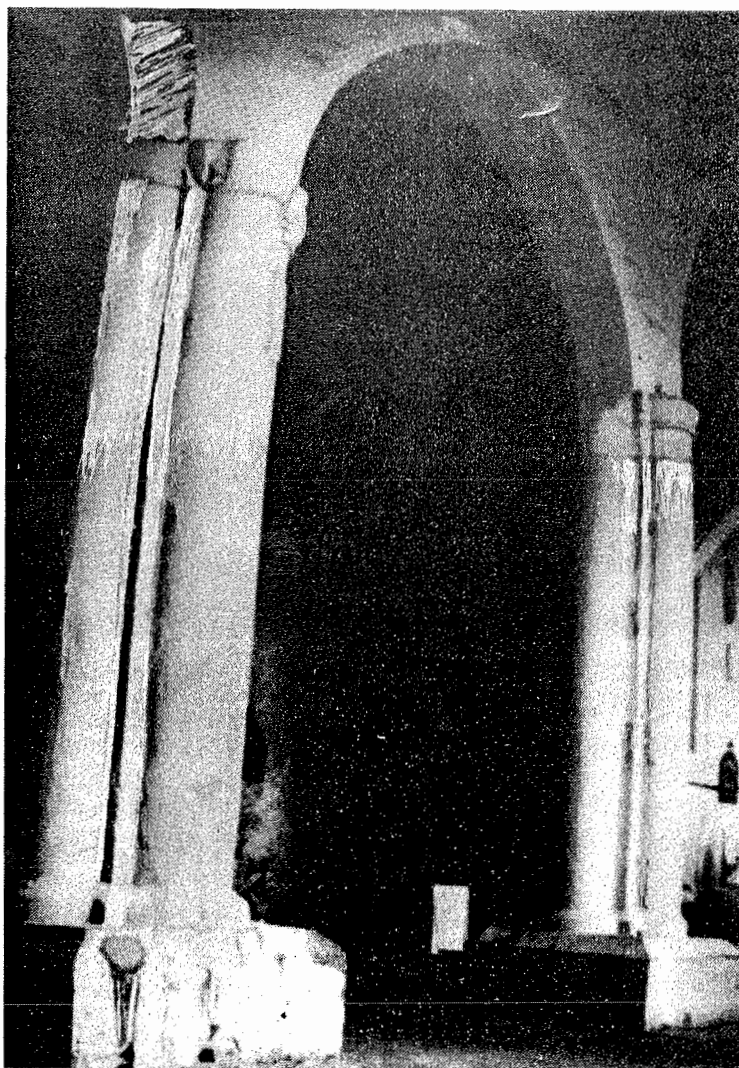
Crkva Blažene Djevice Marije u Glogovnici

ljana tvrdnja da je današnja župna crkva BDM nekad pripadala templarima. Templari su uza svoje sjedište u Glogovnici sigurno imali neku crkvu ili kapelu, ali u danas dostupnim povijesnim izvorima nema o njoj vijesti. Nestankom templarskih nasljednika ivanovaca iz Glogovnice sredinom 15. st. i turskim navalama mogla je njihova crkva lako biti napuštena, a crkva sv. Marije preuzeti funkciju župne crkve. Sigurno nije bilo moguće održavati dvije crkve u mjestu koje su napustili redovnici i većina stanovništva i koje je postalo neznatno selo.

U popisu župa iz 1334. god.⁵ nema crkve sv. Marije u Glogovnici, što je razumljivo jer nije bila župna, već redovnička. U popisu iz 1501. Glogovnica se uopće ne spominje, ali ostaje neidentificirana crkva „*beate virginis in Cirkewcza*”; pitanje je da li se taj naziv može dovesti u vezu s crkvom sv. Marije u Glogovnici.

⁵ J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije od 1334. godine, Kulturno-poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1944, str. 441

Bivša crkva križnika sv. Groba dočekala je u Glogovnici naše dane, iako dijelom ne u izvornom obliku. Ona ima impozantne dimenzije (dulj. 36 m), a po neuobičajenom

Stubovi u ladi crkve u Glogovnici

obliku svoje unutrašnjosti skretala je na sebe pažnju povjesničara umjetnosti. Osim razmjerno dugačkog svetišta ima dvije lade međusobno odijeljene sa tri jaka stuba koji nose šiljate lukove. Po masivnosti tih stubova zaključio je Ljubo Karaman⁶ da crkva potječe „iz prelaznog romaničko-gotičkog doba”, odnosno iz predtatarskog vremena. Anđela Horvat⁷ iznijela je drukčije mišljenje: „...tu prostranu crkvu zajedno sa stubovima treba stavljati u kasnogotičko vrijeme, u drugu polovinu 15, odnosno na početak 16. vijeka” smatrajući da su Osvald i Andrija Alfonz Tuz dokraja izgradili nedovršenu crkvu i da odatle potječu stilske i konstruktivne nejasnoće (tabulat nad lukovima, dio luka koji se oslanja o trijumfalni luk svetišta). Kaptolski vizitator pregledavao je župe

6 O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, Historijski zbornik I, Zagreb, 1948.

7 Prilozi povijesno-umjetničkim problemima u nekoč templarskoj Glogovnici kraj Križevaca, Peristil 4, Zagreb, 1951.

kalničkog arhidakonata, pa je 1704.⁸ god. zapisao o Glogovnici: „*Svetište crkve završava lukom, a osvjetljuje se trima prozorima s južne strane. Po sredini tijela crkve nalaze se tri vrlo snažna stupa, prema zapadnim vratima, povezana zidanim lukovima koji su nekad nosili crkveni svod, što je sada pod lijepim drvenim stropom oslikanim raznim*

Svetište crkve u Glogovnici

bojama.” Prema tome, u starini je crkva imala izgrađeno svodovlje koje je kasnije zamijenjeno tabulatom.

Oslanjajući se na činjenicu da najstarija poznata pisana vijest o crkvi sv. Marije u Glogovnici potječe iz 1230. godine, jasno je da je crkva postojala već u prvim desetljećima 13. stoljeća, odnosno da su je regularni kanonici sv. Groba podigli uskoro nakon svojeg dolaska. Budući da je to bilo vrijeme romanike, nema razloga sumnjati da njezini stubovi ne bi bili romanički s početka 13. stoljeća. Presjek kakav imaju ti stubovi poznat je i drugdje u romanici (npr. Notre-Dame-la-Grande u Poitiersu u Francuskoj), a i tip kapitela nije romanici stran.⁹ Kakvi su bili svodovi, nije poznato. Nelogičnosti su nastale očito kad je prigradeno kasnogotičko svetište, što je moglo biti izvedeno zaslugom glogovničkih prepozita i zagrebačkih crkvenih dostojanstvenika Osvalda i Andrije Alfonza Thuza (1495–1500).

⁸ Nadbiskupski arhiv, Zagreb, Prot. 130/I p. 137, 139

⁹ R. de Lasteyrie, *Architecture religieuse en France à l'époque romane*, Paris, 1929, p. 317 fig. 343: p. 609 fig. 604

Tijekom vremena bilo je više promjena na crkvi jer je ona, kao i samo mjesto Glogovnica, bila izvrgnuta uništavanju, pa i potrebi popravaka. Na prijelazu iz 16. u 17. st. za tzv. dugog rata opustošili su Glogovnicu Tatari koji su se borili u turskoj vojsci. Prema zapisima vizitatora, crkva je od 1594. do 1679.¹⁰ bila u raspadanju, ali su neki popravci vršeni i prije 1666. godine.¹¹ Nešto prije 1771. bila je u izvrsnom stanju. Masivan zvonik na pročelju sagrađen je u drugoj polovici 19. stoljeća.

Crkva sv. Marije u Glogovnici ima položaj svojstven za srednjovjekovni objekt. Osim ostalog, o tome govori podatak iz vizitacije izvršene 1704. god. da je uzvisina, na kojoj se crkva nalazi, okružena jarcima, tada praznima, to jest bez vode. Smještaj na povišenu mjestu okruženu jarkom čest je položaj crkava 13. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj.¹²

U glogovničku crkvu sv. Marije ugrađene su naknadno prigodom pregradnje dvije skulpture (arhitektonska plastika), a treći se komad čuva u Gradskom muzeju u Križevcima. Imaju oznake romanike i svakako potječu iz jedne od glogovničkih crkava. Kako su bez sumnje u Glogovnici u prvoj polovici 13. st. postojale dvije crkve ili kapele (regularnih kanonika sv. Groba i templara) i sigurno bile romaničke, mogu ti fragmenti potjecati iz jedne od njih.

Posebno je pitanje gdje su stanovali križnici sv. Groba i njihovi prepoziti. Osim što se u povijesnim izvorima češće spominje „domus s. Sepulchri” u Glogovnici, dakle samostan, prepoziti govore o svojem stanu. Godine 1380.¹³ izdao je prepozit ispravu „in Glogoncza in domo nostre habitacionis”, a 1500. prepozit je diktirao oporuku i umro „in castello Glogonzensi”.¹⁴ Godine 1543. javlja se u poreznom popisu „fortalitium Galgoncza”. Vjerojatno je srednjovjekovni samostan, možda nešto pregrađen, služio u 16. st. kao kaštel, odnosno neka vrsta utvrde. Iz god. 1850.¹⁵ potječe izvještaj glogovničkog župnika Mihalja Jurena: „U župi glogovničkoj ne nalaze se nikakve ruševine osim samostana koji su Tatari do temelja srušili; postojao je, naime, samostan ili prepozitura regularnih kanonika presv. Groba jeruzalemskog.” Samostan su srušili Tatari koji su tu haračili s turskom vojskom 1594–1606. godine, pa je on potpuno propao. Nije se održala ni predaja o mjestu gdje se on nalazio. Više je nego vjerojatno da je bio uz crkvu sv. Marije na zaravanku na sjevernoj strani. Pažljivim promatranjem mogu se razabrati obrisi bedema i ugaonih kula iznad jaraka.

MARČA

Često citiranu ispravu iz 1207. god. kojom je Andrija II. potvrdio križnicima sv. Groba sedam sela blizu Glogovnice završio je ovim riječima:

10 Nadbiskupski arhiv, Prot. 135/VI p. 67

11 Nadbiskupski arhiv, Prot. 133/IV p. 113

12 Vidi: L. Dobronić, *Po starom Moravču*, Zagreb, 1979.

13 CD XIV p. 113 doc. 105

14 MCZ III p. doc. 2

15 Povijesni muzej Hrvatske u Zagrebu, inv. br. 21597

„Kuću tog istog Gospodinovog Groba u Marči odlučili smo ojačati sličnom povlasticom, naime da bude pošteđena od ubiranja bilo kojeg poreza i da se ne zahtijeva od njenih stvari nikakvo plaćanje, niti od vinograda.”

Prema tome, 1207. godine postojala je kuća reda sv. Groba u Marči i imala potpun gospodarski pogon. To je po ovoj ispravi nesumnjivo iako se Marča kao dobro križnika u drugim dostupnim izvorima ne spominje.¹

Danas malo selo Marča u kraju između Kloštra Ivanića, Dubrave i Čazme, gdje se u srednjem vijeku odvijao intenzivan život, imala je u 14. st. župnu crkvu Svih svetih,² a danas kapelicu Svih svetih na groblju. Pod šumom Marčom u drugom dijelu sela nalazi se mala pravoslavna kapelica sv. Arhanđela, podignuta 1925. na crkvištu nekadašnjeg manastira Marče. Tu su živjeli od sredine 16. st. kaluđeri, a vladike imali svoje sjedište. Pošto je manastir postao sjedište unijata (grkokatolika), godine 1734. je bio opljačkan, srušen i potpuno je propao.

Za naše istraživanje važan je zapis paroha Stanislava Bulića iz 1850. godine:³ „U mjestu Marči nalaze se razvaline starog negdašnjeg manastira koga se istorija dovodi iz davnijih nepoznatih vremena, koja u današnjem vijeku i svijetu nepoznata. Toliko samo poznato da nam u današnje vrijeme poleg neke ručne knjige koja se nalazi u manastiru Lepavina da su nekih 70 kaluđera topam u 16. stoljetiu ili okolo godine 1560. ove ruine naselili...”. Paroh je dakle sredinom 19. st. znao da su kaluđeri u 16. st. u Marči zatekli ruševine nekog starijeg samostana, a to je mogao biti jedino samostan križnika sv. Groba jeruzalemskog.

[T]KALEC

Glogovnički kanonici sv. Groba jeruzalemskog dobili su 1223.¹ od kralja Andrije II. dio zemlje koja je pripadala gradu Križu (Križevcima), a u darovnici se naziva Laga. Zagrebački je biskup 1226.² prepustio „križnicima sv. Groba desetinu od njihova sela kojemu je ime Kalec (Caluch)”. „Laga ili Kalec” oznaka je za taj posjed na hrptu isprave iz 1245.³ godine kojom je Bela IV. potvrdio Andrijinu darovnicu.

Granice posjeda Kalec (kasnije se uobičajio naziv Tkalec) već su prigodom darovanja 1223. god. jasno opisane, pa je moguće odrediti njegov položaj: potoci Kamešnica i Velika, cesta koja vodi u Zagreb, selo Gostović (Gostovec) i dva sela imenom Pavlovec (kneza Pavla) sjeverno i južno od sela Tkalca, a sve to leži južno od Križevaca.

1 Kukuljević Marču pripisuje ivanovcima, ali za to nema dokaza.

2 J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije od 1334. godine, Kulturno-poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1944, str. 445.

3 Povijesni muzej Hrvatske u Zagrebu, inv. br. 21.563

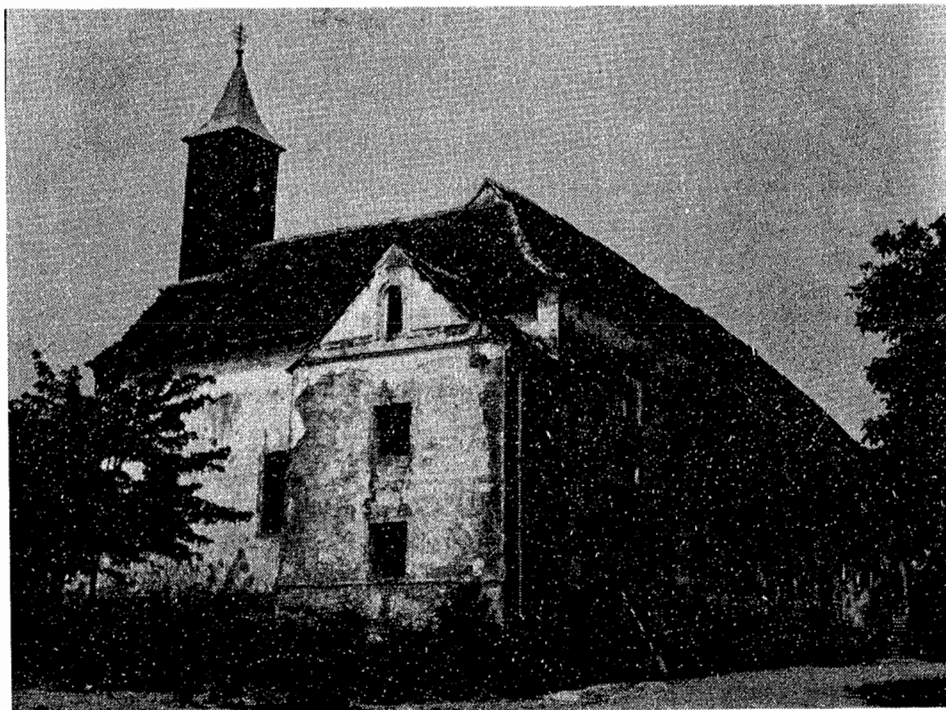
1 CD III p. 232 doc. 207

2 CD III p. 262 doc. 235

3 CD IV p. 278 doc. 243

Posjed Tkalec dijelio je sudbinu prepoziture u Glogovnici. U 16. st.⁴ stanovništvo se prorijedilo. Godine 1507. Tkalec je imao 31 „dim“, a 1596. samo 2 i 1/2.

U Tkalcu je 1425.⁵ postojala crkva sv. Marije, a župnikom je bio križnik iz Glogovnice Filip. U Gornjem Tkalcu stoji kapela Uznesenja BDM, povezana s velikom dvokatnom zgradom, tzv. „gradom“. Danas se zgrada raspada, a kapela je vrlo trošna. O kapeli se priča da potječe od templara. Zabluda je da se Tkalec dovodi u vezu s templarima jer

Kapela Blažene Djevice Marije u Gornjem Tkalcu, uz „grad“

navedene isprave svjedoče da je taj posjed pripadao regularnim kanonicima sv. Groba jeruzalemskog. Današnja kapela nema traga srednjovjekovnog objekta jer je kapela do 18. st. bila drvena (1720).⁶ U Tkalcu je nekad postojala i druga kapela (1729. Divisio ss. Apostolorum⁷ – danas Crkvina na groblju), ali se prema posveti mora zaključiti da kapela uz dvor, iako sagrađena u 18. stoljeću, čuva uspomenu na kapelu sv. Marije križnika sv. Groba.

4 J. Adamček – I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću, Zagreb, 1976.

5 I. Kukuljević, Priorat vranski II, Rad JAZU knj. 82, 1886, str. 11. (krivo pripisuje Tkalec templarima)

6 Nadbiskupski arhiv, Kalnički arhidakonat, Prot. 132/III p. 322

7 AH, Acta Coll. SJ Zag. fasc. 11 Nr. 11

PLANINA

Dok je za posjed Tkalec (Laga) poznato kada i od koga su ga regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog sa sjedištem u Glogovnici dobili, za posjed Planinu nema podatka o vremenu i načinu na koji su ga stekli. Planina (Donja i Gornja) jest selo sjeverozapadno od Kašine, a crkvice sv. Jurja i danas stoji iznad Donje Kašine.

Kapela sv. Jurja u Donjoj Planini

„*Cruciferi de sancto Georgio*” uz one „*de sancto Martino*” (templarski Sv. Martin na Prozorju kod Dugog Sela) spomenuti su 1242.¹ godine, ali samim nazivom „križnici” još nije određen red (mogu to biti templari, ivanovci ili regularni kanonici sv. Groba). Već ispravama iz 1252.² i 1259.³ objašnjava se neizvjesnost: susjedi sela Sepnice (danas Sopnica južno od Planine) bile su „*zemlje križnika svetog Groba*”. Godine 1277.⁴ sasvim je jasno označen susjed posjeda Blaguše, istočno od Planine: *cruciferi s. Sepulchri de sancto Georgio*”, a 1279.⁵ „*terra cruciferorum de Planyna*”. U 14. st. „*mete cruciferorum de Planina*” navedene su 1328.⁶ kao sjeverni međaš kaptolskog posjeda Kašine. Veza s Glogovnicom, pod koju Planina potpada, jest trajna. Petar „*praepositus ecclesiae beatae Virginis de Glogoncha et canonicus domus s. Sepulcri Ierosolimitani*” u Glogovnici 1380. god.⁷ daje posjed Planinu Lovri i Nikoli, sinovima Nikole de Thouth od Susedgrada kao predijalcima uz uvjet da godišnje plaćaju četiri marke

1 CD IV p. 170 doc. 153

2 CD IV p. 517 doc. 451

3 CD V p. 145 doc. 654

4 CD VI p. 178 doc. 171

5 CD VI p. 319 doc. 267

6 L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII. i XIV. stoljeća, Rad JAZU, knj. 286, 1952, p. 216, 217

7 CD XVI p. 113 doc. 105

denara, ali bez desetine i kunovine (marturine). Zbog desetine sa posjeda Planine vodili su glogovnički prepozit i Zagrebački prvostolni kaptol dugotrajne sporove: 1437,⁸ 1449,⁹ 1451.¹⁰ Godine 1466.¹¹ došlo je u Planini do spora između podložnika glogovničkih prepozita i zagrebačkog biskupa. Sporovi zbog desetine obnovljeni su u 16. stoljeću, među ostalim i prijetnjom ekskomunikacije.¹² U popisima poreznih obveznika vidi se da je Planina i u 16. st. pripadala glogovničkim prepozitima.

Posjed Planina nije bio velik. Na jugu je graničio s posjedom Kašinom i Sopnicom, na sjeveru sa selima Sveti Matej i Sekirje.

Crkvice sv. Jurja održala se na brežuljku na prvotnom mjestu, o čemu svjedoče profiliran blago šiljat gotički kameni dovratnik ulaznih vrata i masivan zvonik obrambenog karaktera. Glavnina crkvice kasnije je pregrađivana. Na gorskom hrptu koji se nadovezuje na brežuljak s crkvicom sv. Jurja vrhovi se u narodu zovu Gradec i Gradišće. Oni upućuju na postojanje grada iako ruševine u gustim šumama nisu vidljive. Okolni stanovnici kažu da je na toj gorskoj kosi (između potoka Bijelega na jugu i Vukovdola na sjeveru) stajala „tvrđava”. Vrlo je vjerojatno da su tu križnici imali svoj grad opasan zidovima. „Purgari” – što upućuje na postojanje burga – bio je naziv za stanovnike Planine.

Planina je 1611. godine zajedno s Glogovnicom i drugim posjedima pripala zagrebačkom isusovačkom kolegiju.

NOVAKI I GORNJI MIHOLJAC BLIZU VAŠKE

Već je utvrđeno i objavljeno da je Vaška (danas selo istočno od Virovitice) bila posjed zagrebačkih biskupa potvrđen 1201. godine.¹ U njezinoj su blizini zemlju imali templari od 1199/1200. do 1230. kad su je predali biskupu u zamjenu za drugi posjed. Preko Drave nasuprot Vaške imali su ivanovci svoj posjed Sveti Martin od oko 1154. do 1254. kad ga je od njih kupio također biskup.

Uz taj veliki posjed zagrebačkih biskupa postoji na tom području „*domus fratrum s. Sepulchri*”. Isprava koja govori o braći sv. Groba u tom kraju potječe istom iz 1255. godine,² ali objašnjava način na koji su oni stekli zemlju blizu Vaške. „Magistar Jula” poklonio je zemlju Novak blizu Vaške križnicima sv. Groba. Jula (madž. Gyula) iz plemena Keán bio je ugledna ličnost 1191–1234. godine, pa je otprilike u to vrijeme, tj. na prijelazu iz 12. u 13. st. obdario sepulkralce zemljom u Novaku. Novaki su danas selo udaljeno dva i pol kilometra od Vaške prema zapadu, što odgovara opisu položaja

8 ACA fasc. 6/2 nr. 2/5

9 ACA fasc. 6/2 nr. 2/6

10 ACA fasc. 6/2 nr. 2/7

11 JAZU D-XIV-48

12 ACA fasc. 6/2 nr. 2/20

1 L. Dobronić, Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201, Rad JAZU, knj. 283, 1951, str. 288.

2 CD IV p. 594 doc. 513

ja iz 1255. godine. U opisu međa zemlje Novak uz neke druge danas manje značajne oznake na terenu javlja se „*selo sv. Mihalja koje je selo reda sv. Groba*”. I doista, u selu Gornjem Miholjcu, južno od Novaka, mještani znadu mjesto gdje je nekad stajala crkva sv. Mihalja (u Skorićevoj ulici 46, u vrtu Gojka Radijevca). U popisu župa iz 1334.³ također je zabilježeno da je crkva sv. Mihalja pripadala križnicima (*ecclesia s. Mychaelis cruciferorum*). I mnogo kasnije, kad je kanonski vizitator načinio popis župa vaškanskog arhidakonata 1660. godine,⁴ znao je za križnike u Miholjcu (*Miholiancz s. Michaelis Cruciferorum*) iako njih već odavno ondje nije bilo.

Gornji Miholjac, Skorićeva ul. 46: Crkvište križničke crkve sv. Mihovila

U istoj ispravi iz 1255. god. spominju se „*cesta koja dolazi od sv. Mihalja*”, „*velika cesta koja vodi u Novak*” i „*ugao zida dvora samostana sv. Groba*” (*angulum muri curie domus s. Sepulcri*) te „*zid sa strane sela Novak*”. Po tome doznajemo da se u Novaku nalazio dvor, vjerojatno utvrđen samostan. Iz godine 1298.⁵ potječe vijest da je samostan braće sv. Groba bio posvećen Blaženoj Djevici Mariji, a taj se točan naziv ponavlja u ispravi iz 1331. godine:⁶ *monasterium beate Virginis de Noak et fratres cruciferi sancti Sepulcri*. Godine 1298. dobili su oni zemlju Vratinu od Egidija, a ispra-

3 J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije od 1334. godine, Kulturno-poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1944, str. 442, 443.

4 Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kan. vizit. Različne, Prot. 4/IV, p. 68

5 CD VII p. 313 doc. 272

6 CD IX p. 579 doc. 470

va je izdana „*sub castro nostro Nowak*” što potvrđuje da je samostan bio utvrđen grad (castrum). U Novakima nema tragova crkve ni samostana.

Sjedišta križnika sv. Groba jeruzalemskog u Novakima i Gornjem Miholjcu bila su vezana uz prepozituru u Glogovnici. God. 1347.⁷ spominje se „*crkva u Novaku koja pripada Glogovnici*”, a 1378.⁸ glogovnički prepozit Petar daje prepisati darovnicu za zemlju Vratinu, izdanu 1331. samostanu BDM u Novaku. Do 1517.⁹ Miholjac se vodi u popisu poreza kao dobro glogovničke prepoziture.⁹

Nije poznato kada su regularni kanonici sv. Groba jeruzalemskog napustili Novake i Gornji Miholjac. Sigurno je da su za turskih osvajača Slavonije njihovi samostani u kraju oko Vaške zbrisani s lica zemlje.

ZEMLJA NA BEDNJI BLIZU LUDBREGA

Godine 1244.¹ posjed Bednja plemića iz roda Chor „*imao je među s križnicima sv. Groba*”, a 1248.² zemlja Herborta, sina Oslova, na potoku Rasinji „*graniči s križnicima sv. Groba*”. U popisu župa iz 1334.³ u komarničkom arhidakonatu poslije župe sv. Trojstva u Ludbregu navedena je „*ecclesia beate Virginis cruciferorum*”. Za njom slijedi crkva sv. Petra na Bednji.

Ništa poblize ne bi bilo poznato ni o toj zemlji ni o križničkoj crkvi Blažene Djevice Marije da isusovački rektor Juraj Turković nije prodao posjed blizu Ludbrega koji je zagrebačkim isusovcima pripao zajedno s glogovničkom prepoziturom. Posjed se zvao „*Crisnichia maior et minor² cis et ultra fluvium Bednia*”.⁴

I doista, još danas veliko dijelom iskršeno šumsko zemljište, južno od Malog Bukovca, a uz Novo Selo i Županec, zove se Križančija. Posred nje blizu lugarnice, a inače na potpunoj osami stoji kapela sv. Marije koja je služila kao grobnica grofova Draškovića. Križančija s kapelom sv. Marije nalazi se u blizini sela Sveti Petar, dakle u blizini crkava navedenih u tom kraju 1334. godine. Po svemu sudeći, mora se zaključiti da je kapela sv. Marije (grobница Draškovića iz susjednog Velikog Bukovca) u Križančiji nastavak ili bar uspomena na križničku crkvu Blažene Djevice Marije i da su vjerojatno uz nju križnici imali i svoje sjedište. Današnja je kapela sv. Marije lijepa kasnobarokna građevina, ali na žalost teško oštećena i zapuštena. U 17. st. (1656)⁵ kapela u Križančiji bila je drvena, pa je očito i križnička crkva sv. Marije bila drvena.

7 A. Theiner, Mon. hist. Hung. I, p. 738

8 CD XV p. 399 doc. 289

9 J. Adamček – I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću, Zagreb, 1976.

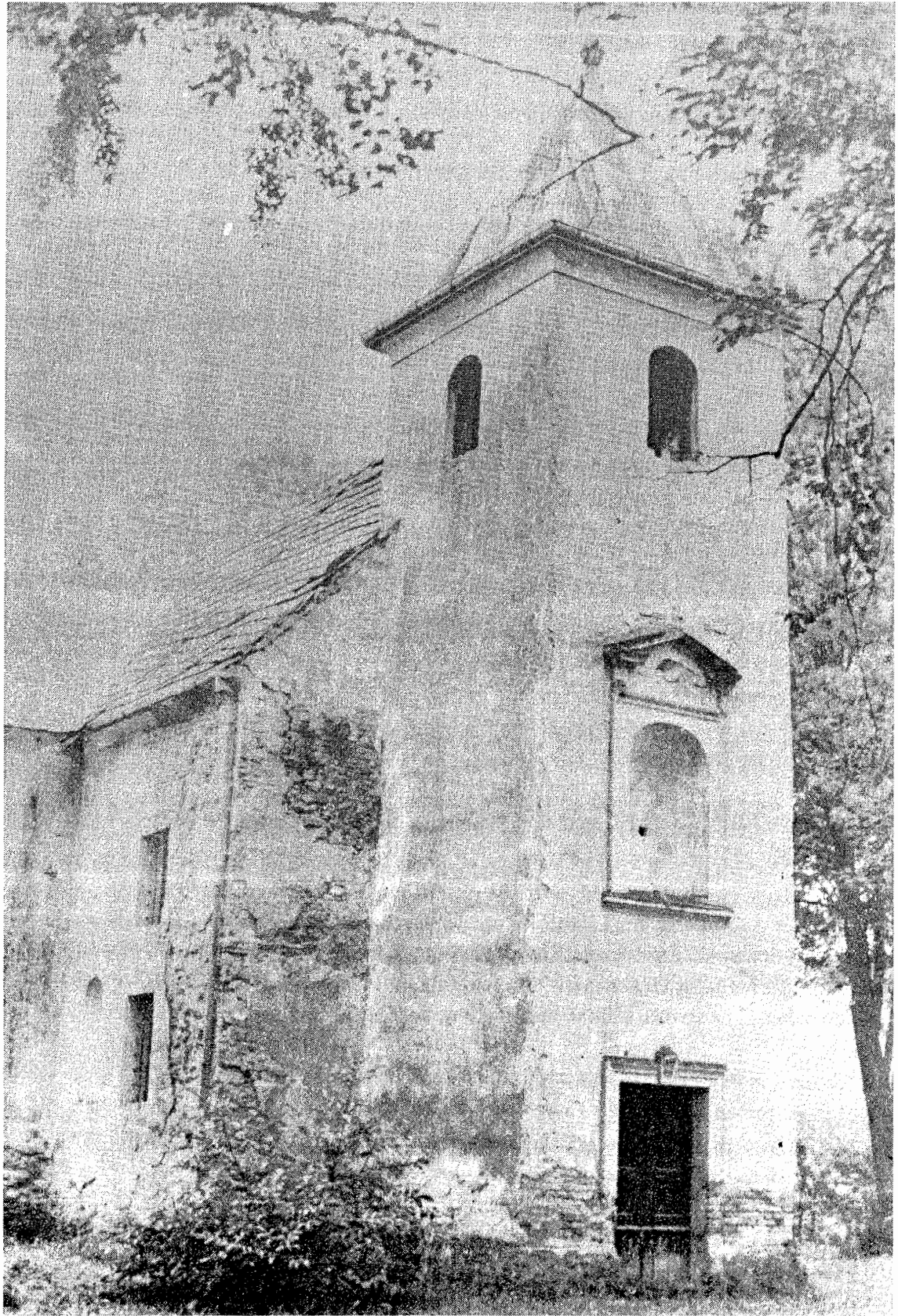
1 CD IV p. 251 doc. 217

2 CD IV p. 354 doc. 315

3 J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije od 1334. godine, Kulturno-poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1944, p. 433.

4 AH, Acta Col. SJ Zagr. fasc. 3 nr. 23 (Informatio circa alienationem agrorum Ludbregiensium)

5 Nadbiskupski arhiv, Zagreb, Arhid. Komarnica, Prot. 89/1a, p. 160

Kapela Blažene Djevice Marije u Križničiji nedaleko od Ludbrega

PISCI 17. i 18. STOLJEĆA O REGULARNIM KANONICIMA SV. GROBA JERUZALEMSKOG U HRVATSKOJ

Kardinal Petar Pazman u svojem djelu *Acta et decreta Synodi Dioecesanæ Strigoniensis...* (Trnava, 1667.) piše (str. 111.):

„Red kanonika sv. Groba jeruzalemskog. Imao je u Ugarskoj i Slavoniji nekoliko prepozitura regularnih kanonika Crkve jeruzalemske ili braće sv. Groba Gospodnjeg jeruzalemskog (koji su se kasnije pučki zvali križnici kanonici sv. Groba), pod regulom sv. Augustina; neposredno su potpadali Crkvi jeruzalemskoj, što se vidi iz neke bule Urbana IV. [u bilj.: Sad takvih nema u Ugarskoj.] Od njih bijahu Prepositura bl. Marije Djevice u Glogovnici u zagrebačkoj biskupiji, u križevačkoj županiji, osnovana od Andrije II. 1207. godine: zatim u Bienko (!) u zagrebačkoj biskupiji: zatim u Marči. – Njihov glavni vizitator za Ugarsku i Slavoniju 1332. god. bio je brat Nikola, prepozit glogovnički. Ovaj je red uživao iste povlastice u Ugarskoj koje i ivanovci i templari.”

Pazman je očito poznao ispravu Andrije II. iz 1207. godine. Nije jasno odakle mu podatak o „Bienko”, ni na koji bi se lokalitet taj naziv odnosio (možda na zaselak Bijenik u Zagrebu ili selo nedaleko od Čazme, o kojima inače ništa nije poznato).

Isusovački pisac Martin Szentivany u djelu *Dissertatio I paralipomenonica rerum memorabilium Hungariae* (s.l. et a.), izdanom u Trnavi 1697, donosi iste podatke kao i Pazman. Jednako je učinio C. Peterfy u djelu *Sacra Concilia ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata* (Požun, 1741. i 1742.) koji je točno prepisao Pazmanov tekst.

Svakako je najvrednije i najzanimljivije što su isusovci kao nasljednici regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog u Hrvatskoj o toj prepozituri znali i napisali iako to nisu tiskom objavili. Zagrebački su isusovci to iznijeli u spisu *Historia Glogovnicæ... conscripta 1765.*¹ U članu 1 – *Tko je nekad posjedovao Glogovnicu, i kakva je nastala promjena*, među ostalim nalaze se opis i stanje Glogovnice: „Bijaše, dakle, u Glogovnici znamenita crkva i kraj nje samostan rečenih regularnih križnika (čuvara groba Kristovog) s rezidencijom prepozita od koje sad još postoje neki znakovi u ruševinama što se prostiru prema jugu gdje je sada župni dvor. Poslije provale Tatara² u ove krajeve, koji su uvelike opustošili ovu domovinu, Glogovnica je bila napuštena; otjerani redovnici jedva su ostavili mjesto i prepozituru, kako se dogodilo i u mnogim drugim mjestima kraljevine Ugarske i Slavonije. Crkva je bila spaljena zajedno sa samostanom, a i samo trgovište, koje je sada osrednje selo. Zidovi crkve bez krova preko 60 godina podnosili su sve nedaće vremena; ipak su izdržali tako da je do dana današnjeg veći dio građevine ostao od one stare. Nakon pustošenja i doseljavanja krajiških šizmatika, pučki zvanih Vlasi, glogovničkoj su prepozituri ostali Kalec i Planina. Član 2 – *Kako je došla do Zagrebačkog kolegija? Došla je najviše naklonošću i zauzimanjem preuzvišenog i prečasnog gospodina brata Šimuna Bratulića, pavlina, biskupa zagrebačkog, koji je oso-*

1 AH, Acta Coll. SJ Zagr. kut. III fasc. 6 nr. 28

2 u sklopu turske vojske 1593–1606.

bito volio našu družbu. Kad je, naime, vidio da kolegij nema nikakve materijalne osnove da može postojati, pošto je umro prepozit glogovnički koji je tad bio jedan iz prečasnog kaptola,³ opomenuo je oca rektora kolegija da poradi na carskom dvoru da se ta ispražnjena prepozitura dodijeli kolegiju. Završilo je uspješno uz pomoć spomenutog biskupa. Slavne uspomene Matija II. prepozituru nam je trajno dodijelio i upisana je kolegiju.⁴

Član 3 – Što je nekad pripadalo ovoj prepozituri? Pripadali su ovoj prepozituri:

1. *Samo selo Glogovnica uz potok Glogovnicu, nekad trgovište, a stanovnici su se zvali varošani (oppidani) kako kažu stari spisi.*
2. *Gospoštija i posjed Kalec (Tkalec)*
3. *Posjed Planina s njegovim pripadnostima*
4. *Nekad su pripadala neka sela i polja blizu Ludbrega koja su poslije dodjeljivanja prepoziture kolegiju prodana zbog velikih razmirica, s dopuštenjem papinim. (...)*
5. *Znamenita župna crkva posvećena Blaženoj Djevici*
6. *Župni stan*
7. *Kapela sv. Ladislava, od koje nema ni traga, nalazila se gdje je sad ugao župnog doma, na jugoistoku.*
8. *Crkvena pivnica (dolje bačve, gore žito)*
9. *Livada ispod crkve*
10. *Štagalj (...)*
11. *Neke zemlje dosta daleko u kraju oko Apatovca, na kojima su podanici Varaždinskog kolegija, koji su do 1729. godišnje davali Zagrebačkom kolegiju 4 ugarska florena.*
12. *Livade Miklinovec kojima se najviše služe krajišnici iz Marinovca (...)*
13. *Zajedničke šume koje su svojom nadmoći prisvojili krajišnici.”*

Na ovo, što su zapisali isusovci, može se još dodati koja riječ. Kad je papa 1773. god. ukinuo isusovački red, imovinu nekadašnje prepoziture regularnih kanonika sv. Groba jeruzalemskog car i kralj Josip II. predao je novoosnovanoj grkokatoličkoj biskupiji u Križevcima. Tko je tada i da li je obnosio čast prepozita glogovničkog, nije poznato. Ipak se na nadgrobnom natpisu u arkadi na zagrebačkom Mirogoju (prvoj do „Iliraca”) čita da je tu pokopan 7. studenog 1892. Stjepan Pogledić, „prepozit bl. Djevice Marije Glogovničke i župnik grada Zagreba”, tj. sv. Marka. Tako su se srednjovjekovni križnici sv. Groba jeruzalemskog po naslovu prepozita glogovničke crkve održali u Hrvatskoj do u novije doba.

Na kraju ovog prikaza o regularnim kanonicima sv. Groba jeruzalemskog u Hrvatskoj, treba istaknuti da su oni osobito častili Blaženu Djevicu Mariju. To se lako može zaključiti po titularima njihovih crkava ili kapela. Majci Božjoj bile su posvećene čak četiri od šest njihovih crkava:

glavna, u Glogovnici, sjedištu prepozita,
na posjedu Tkalcu (u doba križnika drvena)

³ Bio je to kanonik Vinko Mišljenović.

⁴ Isusovački rektori postali su prepoziti glogovački i bili su pozivani na zajednički ugarsko-hrvatski sabor u Požunu 1681. god. (AH, Acta Coll. SJ, kut. III fasc. 6 nr. 41).

na posjedu zvanom Križančija (Križničija) kraj Ludbrega (u doba križnika drvena) u samostanu u Novakima kraj Vaške (nestala).

Samo jedna crkva bila je posvećena sv. Jurju; ona i danas stoji u selu Donja Planina kraj Kašine. Svetom Mihovilu bila je posvećena ona davno nestala u selu Gornji Miholjac u vaškanskom kraju (nedaleko od Podravske Slatine).

PREPOZITI GLOGOVNIČKE PREPOZITURE REGULARNIH KANONIKA SV.
GROBA JERUZALEMSKOG

1266. (Reg. Honorii P. III, N. 5945) Petrus, prepositus Glogoniensis
1230. (Theiner, Mon. Slav. merid. p. 282 doc. 393) N. praepositus beate Marie de Glogoncha Zagabriensis dioecesis
1245. (CD IV p. 278 doc. 243) Arnaldus magister domus sancti sepulcri de Golgonicha
1254. (CD IV p. 577 doc. 501) Stephanus, praepositus sancti Sepulchri de Glogovnichia et canonicus ecclesiae Iherosolimitanae
1276. (Theiner, Mon. Slav. merid. p. 94 doc. 128) Joannes, praepositus ecclesiae de Glogonissa Zagabriensis dioecesis et canonicus Ierosolimitanus: 1277. (CD VI p. 205 doc. 184) Dominus Joannes, prepositus de Glogonza
1303. (CD VIII p. 46 doc. 39) Geycin (Genyn), prepositus ecclesie beate Marie virginis de Golgoncha
1320. (MCZ I p. 96 doc. 111) N. prepositus sancte Marie de Glogoncza, canonicus Ierosolimitanus
1332. (Pazman, Acta et decreta Syn. Tyrn, p. 111) frater Nicolaus, praepositus de Glogoncza, generalis visitator per Hungariam et Sclavoniam
1341. (CD X p. 601 doc. 425) Dominus Stephanus sancti sepulchri de Glogonicha prepositus et canonicus ecclesie Iherosolimitane
1347. (Theiner, Mon. hist. Hung. I p. 738) Petrus Ladislay de Ungaria, frater sepulchri Dominici Ierosolimitani ac rector curate ecclesie seu Prepositure de Glogonicha Zagrabiensis dioecesis
1371. (CD XIV p. 385 doc. 285) frater Petrus, prepositus ecclesie beate Marie Virginis de Glogoncha ac canonicus sancti sepulchri Dominici Iherosolimitani: 1378. (CD XV p. 399. doc. 289): 1380. (CD XVI p. 113 doc. 105)
1399. (MCZ I p. 400 doc. 414) dominus Cristoforus, prepositus de Glogoncha: 1410. (CD XIV p. 386 doc. 285) Christophorus, prepositus ecclesie beate Marie Virginis de Glogoncha
1434. (ACA fasc. 6/2 nr. 2) Nicolaus Papus, praepositus Domus BMV de Glogoncza ordinis sancti Sepulchri Ierosolymitani; 1437. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/5): 1449. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/6): 1451. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/7)
1454. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/10) Thomas, praepositus Glogoncensis; 1466. (JAZU D—XIV—48); 1482. (MCZ XI p. 64) condam dominus Thomas, praepositus Glogoncensis
1476. (AH NRA fasc. 1526 nr. 33) Stephanus, Glogoncensis ecclesiae praepositus; 1489. (MCZ II p. 471) venerabilis magister Stephanus, crucifer, prepositus Glogonzanensis ac canonicus Zagrabiensis ecclesiarum; 1492. umro Stjepan Perović

1495. (ACA fasc. 92 nr. 34) Osvald Thuz, zagrebački biskup; 1499. (MCZ II p. 519 doc. 394)
1500. (MCZ III p. 2 doc. 2) Andres Alphonsus Thus, Zagrabiensis et Golgoncensis ecclesiarum prepositus
1513. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/12) Dominus Ladislaus, prepositus ecclesie Golgoncensis; 1516. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/14); 1517. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/21); 1518. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/22); 1518. (ACA fasc. 6/2 nr. 2/26).
- 1543, 1548. (Laszowski, Mon. Habs. III, p. 153, 290) Georgius Tompa, canonicus Zagrabiensis
- 1575, 1580. (MCZ XV, p. 147, 246) Valentinus Napoly, prepositus Galgoncensis, nec non canonicus et custos ecclesie Zagrabiensis
1578. (Buturac, Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Kult-pov. zbornik Zagrebačke nadbiskupije, str. 43.) Gašpar Stankovečki, čazmanski i glogovnički prepošt
- 1598, 1600. (Adamček – Kampuš, Popisi i obračuni poreza, str. 401, 570.) D. Vincentius Mislienowych (ne: Miskanowych), praepositus Galgoncensis
1892. umro Stjepan Pogledić, prepozit bl. Djevice Marije Glogovničke, župnik grada Zagreba

POPIS UPOTRIJEBLJENIH KRATICA

- CD – T. Smičiklas, Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Zagreb, 1904–1976.
- ACA – Acta Capituli antiqua u Arhivu Prvostolnog kaptola zagrebačkog u Zagrebu
- JAZU – Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu
- AH – Arhiv Hrvatske u Zagrebu
- MCZ – I. Kr. Tkalčić. Monumenta historica civitatis Zagrabiae, Zagreb, 1889–1905, I–XI. sv.

Summary

CANONS REGULAR OF THE HOLY SEPULCHER OF JERUSALEM IN CROATIA

The origin of the order of the Canons Regular of the Holy Sepulcher of Jerusalem was similar to that of the military orders of the Knights of the Temple and the Knights of Saint John, although the Canons Regular was not a military order. All these orders originated in the Holy Land, in Jerusalem, during the Crusades after the founding of the Latin Kingdom in 1099. The Church of the Holy Sepulcher of Jesus was rebuilt and King Godefried de Bouillon entrusted a group of priests to take care of it and propagate its cult. These priests organized themselves into a community under the precepts of St. Augustine. After the fall of Jerusalem (1187) and the Fortress of Akko (1291), they moved to Europe and became established in many countries. The oldest and most important of their residences was in Miechow (Poland) which S. Nakielski described in two books (1625, 1634).

The Canons Regular of the Holy Sepulcher came to Glogovnica in Croatia from Poland between 1197 and 1203 when King Andrew II gave them seven villages along the Glogovnica Brook. King Andrew confirmed their possession of these lands in 1207. Glogovnica was the residence of their „Praepositus”. Their Church of the Blessed Virgin Mary, „Praepositurae Glogoncensis”, is still active as a parish church. It is a vast double-nave Romanesque structure, quite unususal for a medieval Croatian church, to which a late Gothic sanctuary was added. The residence of the „Praepositus” and the monastery disappeared completely during the Turkish invasions and the population fluctuations in the 16th century.

The Canons Regular had received Marča (before 1207) and Tkalec (1223) from King Andrew II, but their traces have disappeared. In Planina (mentioned for the first time in 1252), St George’s Chapel of the Canons Regular has been reconstructed many times.

Under the auspices of the Glogovnica headquarters but quite far away, the Canons Regular of the Holy Sepulcher had their monasteries and churches in Eastern Slavonia: in Novaki near Vaška (St. Mary’s Church) and in Gornji Miholjac (St. Michael’s Church) which disappeared under the Turkish domination. The order also possessed an estate including St. Mary’s Chapel near Ludbreg.

After the order of the Canons Regular died out in Croatia, the title of the „Praepositus of Glogovnica” was assigned to a canon of the Zagreb Cathedral and their estates were donated to the newly arrived Jesuits, in 1611.